

• VIII. ÉVFOLYAM.
1918

IULIUS
MEGJELENIK
MINDEN-HÓ-
ELSEJÉN.

14500

ALZULT ES JOVO

• ZSIDÓ-IRODALMI-MŰVÉSZETI-TÁRS-
SÁGALMI-ÉS-KRITIKAI-FOLYÓIRAT.

AZ-OMI-KE-KULTURBIZOTTSÁGA-KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL-SZERKEZTETVE

• DR. PATAI JÓZSEF

FELHIVÁS!

Azokat az előfizetőket, akik ebben az évben a régi előfizetési díjat küldték be, kérjük, hogy a költségek horribilis emelkedésére való tekintettel, küldjék be a mai számunkhoz mellékelt befizetési lapon a 10 korona háborús pótdíjat! Akinek előfizetése július 1-én, vagy már előbb lejárt, küldjék be az egész évi előfizetési díjat, 40 koronát, díszkiadásban 50 koronát.

TARTALOM.

Oldal		Oldal
243	Dr. Patai József: Eladják a zsidó gimnáziumot?!	265
245	Hajdu Miklós: Cion siratóiról és szerelmeseiről	265
247	Hábermann Simon: Dániel sírján Szamarkand mellett	265
249	Jémeni zsidók tiseobeowi melódiája. (Kotta)	265
250	Patai József: Jeremiás levele a száműzöttekhez. (Vers)	267
250	Patai József: Himnusz. (Vers)	270
OROSZ-ZSIDÓ NOVELLAÍRÓK.		
251	Salom Asch: A pogrom napjaiban	271
254	Peterdi Andor: Valami hiányzik. (Vers)	271
254	Dr. Fürst Aladár: Az új „Mayer“	271
257	Secundus: A putnoki képes chevrakönyv	271
259	Patai József: Üzenet Bialiktól	271
261	Fischer Vilmos: A tábori rabbi a hadtávonon	271
262	Pap Izsák: Jákob. (Vers)	271
262	Dr. Heller Bernát: Zrinyi Miklós, a költő	271
265	Jelliney Dezső: Versek az apám sírján	265
265	Halottas házunk	265
265	A gyász hét	265
265	Az elmenők	265
265	Dr. Szabó Géza: Egy zsidó intézet jubileuma	265
267	Dr. Weiller Ernő: Az Ómike kilencedik éve	267
270	Freund József	270
271	Orosz-zsidó népdal. (Kotta.)	271
271	Vadász Ede (i—f.)	271
TOLLHEGYRŐL. (Secundus)		
272	Prohászka püspök. — „Deutsche, werdet Antisemiten!“ — A kitérések pszichológiájáról	272
ÚJ KÖNYVEK. (Rovatvezető: dr. Molnár Ernő.)		
273	Dr. Hevesi Simon: Örök áhitat	273
KRÓNIKA ÉS SZEMLE. — KÖZGAZDASÁG.		

ILLUSZTRÁCIÓK:

244	G. Rochegrosse: Nebukadnecár halála. (Műmelléklet.)	258
244	Zsidó hősök emlékoszlopa Lembergben	258
245	W. Holman Hunt: Refaim völgye	258
246	Katonai istentisztelet az erdőben	258
247	Briton Riviere: Dániel az oroszlánbarlangból beszél a babiloni királlyal	259
247	Briton Riviere: Dániel az oroszlánbarlangban	261
248	Dániel próféta sírja Szamarkand mellett	261
249	Ima az exhumáltak újból eltemetésekor	261
251	Exhumálás a front mögött	261
251	Kép az orosz pogromokból	261
252	Zsidó hős temetése	261
252	Josef Saul Nathanson sírja	261
253	Siegmund Mayer, a „Die Juden in Wien“ című nagy mű vak szerzője	261
255	A putnoki chevra kadisa könyvéből:	261
257	Ádám és Éva	261
257	Rebeka és Eliezer	261
257	József megfejté a fáraó álmát	261
257	Jákob álma	261
258	A putnoki chevra kadisa könyvéből:	261
258	Izsák feláldoztatása	261
258	Bábel tornya	261
258	Noé oltára	261
258	Ábrahám és az angyalok	261
259	Bialik legújabb arcképe	261
261	Porosz zsidó hős temetése	261
261	Tábori rabbik a lebergi rabbi sírjánál	261
261	Istentisztelet a fronton	261
261	Perl szakaszvezető talmudot tanul a lövészárókban	261
265	Geiger Richárd: Az Izr. Siketnémák Orsz. Intézetének jelvénye	265
266	Az Izr. Siketnémák Országos Intézete	266
266	Fochs Antal, az intézet alapítója	266
266	Az Izr. Siketnémák házi temploma	266
267	Kaszab Aladár udv. tanácsos	267
267	Tolnai I. Béla, igazgató	267
270	A putnoki chevra kadisa könyvéből:	270
270	Bölcsek együtt	270
270	Freund József, a Rabbi- és Tanítóképző Intézet internátusának alapítója	270
271	Telcs: Vadász Ede arcképe	271

G. ROCHEGROSSE : DER TOD NEBUCHADNEZARS

G. ROCHEGROSSE : NEBUKADNECÁR HALÁLA
(DÁNIEL, 4. f.)

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

"A Mult és Jövő" 1918 júliusi melléklete

MULTÉS JÖVŐ

ZSIDÓ IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALMI ÉS
KRITIKAI FOLYÓIRAT. AZ ORSZÁGOS MAGYAR IZR.
KÖZMÍVELŐDÉSI EGYESÜLET KULTÚRBIZOTTSÁGA
KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

Megjelenik minden hó elsején. Szerkesztőség és kiadó-
hivatal: Budapest, VI. kerület, Podmaniczky-utca 6. szám.
Telefon: 146-92. Előfizetési ár egész évre: 40 korona.
Díszkiadásban 50 korona. Omiketagság külön 4 korona.

SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF.

VIII. ÉVFOLYAM, 1918 JÚLIUS.

DR. PATAI JÓZSEF: ELADJÁK A ZSIDÓ GIMNÁZIUMOT?!

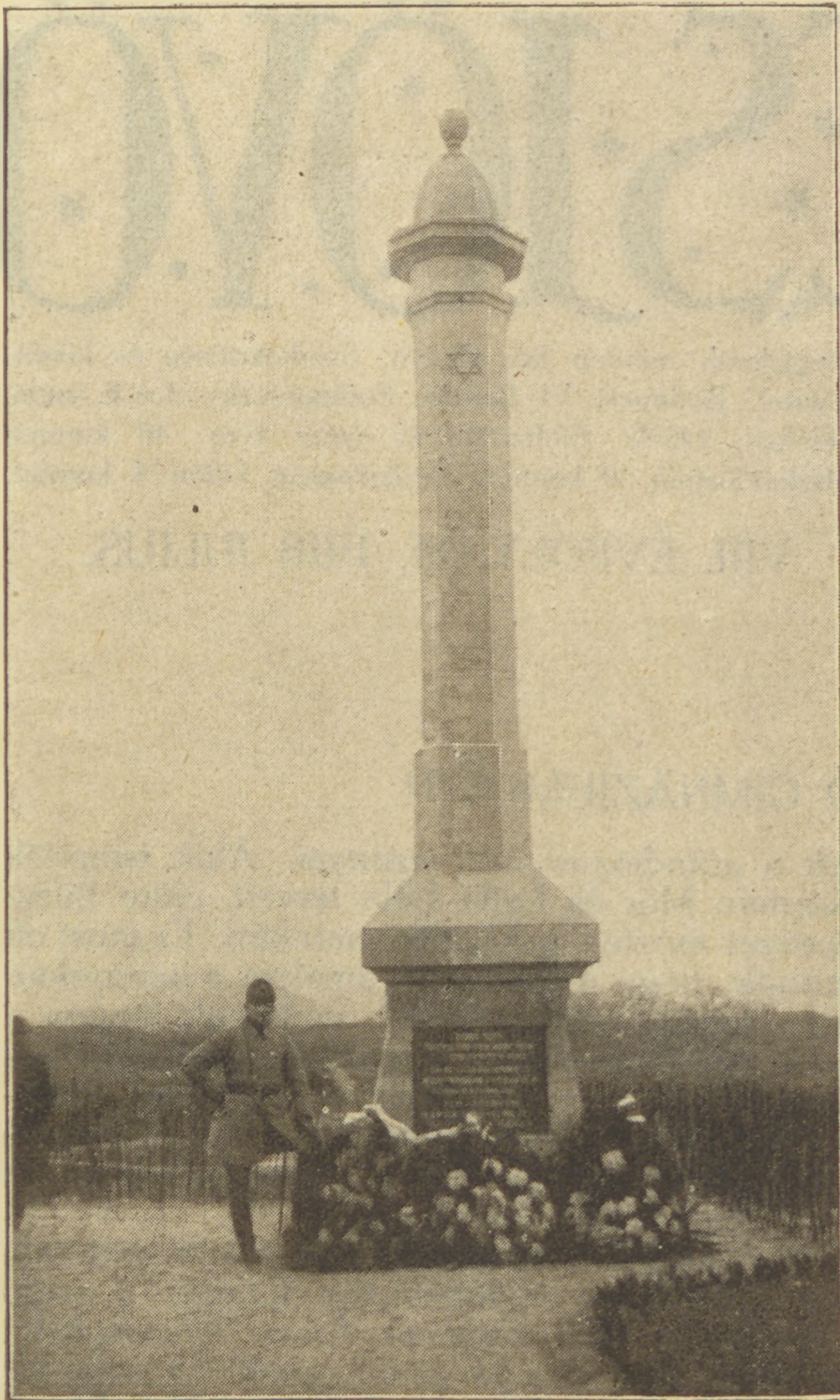
Döbbenetes fájdalommal vetjük pa-
pirra a szomorú hírt. A repeső
remények közt tetőig felépített
zsidó gimnázium eladásáról van
szó, ami a nagy gondolat meg-
valósításának ismét végtelen el-
odázását vagy végképeni deformálását jelenti.
A „tranzakció” talán még csak kialakuló stádi-
umban van, de szóvá tesszük éppen azért, mert
szeretnők, ha ez a tranzakciónak nevezett
szégyen meg nem történne.

Evtizedeken át sírt és jajdult az állandó pa-
nasz, hogy nincs középiskolánk, nincs hely,
ahol a jövő zsidó intelligenciát szorosabban
és bensőbben bekapcsolhatjuk a zsidóság
lelkébe, nincsen mód és eszköz, hogy a zsidó
ifjúságot már zsenge korától fogva zsidó érzé-
sében megerősítsük, zsidó öntudatában meg-
acélozzuk, nincsenek középfokú tanintézetek,
hol művelt zsidó humanistákat, nagy feladatokra
termett jövő vezéreket tudnánk nevelni. És
hogy akadt husz vagy hány év előtt zsidó szív,
amely ennek a panasznak az értelmét felfogta
és nagy adományával lerakta az első alapot, —
szerencsének mondotta minden érző zsidó lélek.
Akadt követője is a nemes példának és az így
milljóssá növekedett fundamentumon két kiváló
férfiú inspirációja találkozott, hogy a zsidó gim-
náziumot olyan hatalmas csúcsokba lendítsék,
hogy az örökké a magyar zsidóság halhatatlan
dicsőségét hirdesse.

Kármán Mór gyönyörű koncepciója és Lajta
Béla művészi ihlete egyesült a zsidó gimnázium
nagyszabású tanulmányi és építészeti tervezet-
ben. Évtizedes huzavona után, amely már-már
elposványosodással fenyegette az egész monu-
mentális tervet, végre mégis megindult az épít-
kezés. A falak merészen magasba szöktek a
liget árnyas fái között és már bontakozni kezd-

tek a grandiózus mű szárnyai. Akik ismerték
Kármán Mór és Lajta Béla terveit, előre büsz-
keséget éreztek a készülő munkán. És most ott
tartunk, hogy a zsidóság, amelyet a konjunktú-
rák legjobb megfejtőjének vádolnak, éppen a
legsajátabb ügyében a konjunktúra áldozata lesz
és várva-várt gimnáziumát, az egyetlen, kény-
telen árverezés alá bocsátani. Lehet-e erre ment-
ség? Nem kellett-e volna, nem kellene-e ezt
mindenáron megakadályozni?

A zsidó gimnázium már állhatna tíz esztendő
óta és vértezett védőbástyája lehetne a zsidó
tudásnak, a zsidó érzésnek. A mai fővárosi fiatal
generáció már a zsidó gimnáziumból kerülhetett
volna ki. De nem rekrimináljuk a multat. Ahogy
a terv megvalósulásnak indult, olyan felemelően
szépnek mutatkozott, hogy megbocsáthattuk érte
a multak mulasztásait. Kármán Mór gondolata
az volt, hogy ha már a zsidóság állít gimná-
ziumot, legyen az a legszebb és minden tekin-
tetben a legtökéletesebb. A tanterv a héber,
latin és görög nyelvek klasszikus háromságán
alapult, ennek megfelelően kilenc osztályú tago-
zattal, ahová már a harmadik elemiből léptek
volna be a növendékek, hogy a magasabb fo-
kokra már jókor előkészíthessék. A tantervek
a legmodernebbül felszerelve, a liget felé nyíló
ablakokkal és akkora légtérrel, hogy a gyermek
tüdeje az óra alatt is felfrissülhessen. A folyó-
sokon, amelyek épp olyan szélesek mint a termek,
a különböző gyűjtemények múzeumi lettek
volna elhelyezve, ahol a növendékek a szünetek
alatt is kulturát szívhatnak magukba. A dús
szertárak mellett külön diáklaboratóriumok vol-
tak tervezve, ahol a tanulók maguk végezhetnek
fizikai és egyéb kísérleteket. Kint az udvaron,
a kertben pedig különböző játék- és sporthelyek.
A díszösszejövetelekre gyönyörű aula és mel-
lette a legszebb zsidó templom, tele áhitatot

Zsidó hősök emlékoszlopa a lebergi hősök halmán (Horváth főh. felv.)
Gedenksäule der gefallenen jüdischen Helden am Heldenhügel bei Lemberg

keltő artisztikus művészi hatásokkal. Ilyen atmoszférában nevelkedett volna itt a zsidó ifjúság.

Elit-gimnáziumot tervezett Kármán. A tanáranyagot is az elitből akarta összeválogatni, előbb külföldi tanulmányútra küldeni őket, aztán magasabb fizetéssel lehetővé tenni, hogy csakis az intézetnek szenteljék idejüket. Külön tanári szoba volt tervezve minden egyes tanterem mellé ablakokkal a liget felé, hogy a tanár itt egészséges üde lélekkel tanítványainak és tanulmányainak élhessen. „Hiszen ez egyetem!” — mondották a minisztériumban, amikor a tervet látták. És valóban, magasabb középiskola lett volna, amelybe való bejutásért valóságos versengés folyt volna a legelőkelőbb szülők között, és költségvetési megalapozását a magasabb tandíj szolgálta volna, amelynek feleslegei lehetővé tették volna, hogy a zsidó gimnázium minél több szegény, de jó tanulót vehessen fel.

És most állanak a csonka falak, áll a félbemaradt „monumentum”, vagy még inkább „me-

mento”. Szomorú bizonyosságul az ismert közmondásnak, hogy „amit ma tehetsz, ne halaszd holnapra!” A zsidó gimnázium felépülhetett volna régen a háború előtt. De ha már építésközben érte a háború, ki kellett volna eszközölni, hogy az építkezés mégis tovább folyjon. Akárhány nagy épület készült el vagy fejeződött be a háború alatt is. Hogy a minisztérium, egyes referensek áskálódása folytán, akik az új gimnáziumot nem jó szemmel nézték, megtagadta bizonyos állami segítségek kiutalását, amit annak idején Zichy megígért, — keresni kellett volna orvoslást. Elvégre az állam minden felekezet középiskoláit hathatósan támogatja, mert azok egyszersmind az állam erődítményei is. Kármán Mór pedig, aki nem „magyar zsidó”-nak, hanem „zsidó magyar”-nak vallotta magát, olyan zsidó gimnáziumot tervezett, amely a magyarságnak is dísze és erőssége lett volna.

Négy esztendő mult el és azóta, ami egy millió költségvetéssel indult, csak öt millióval valósítható meg. Talán ez az oka annak, hogy a zsidó gimnázium kuratoriuma, amint halljuk, elhatározta, hogy a félig kész épületet és telket értékesíti, a pénzt beteszik egy bankba, hadd kamatozzon ad calendas graecas és „majd, majd”, ha lesz valamikor elegendő pénz, talán „majd” ismét foglalkoznak majd a zsidó gimnázium tervével, esetleg majd szerényebb keretek között.

Elismerjük, hogy a helyzet súlyosbodott, látjuk a nagy nehézségeket és nem kételkedünk a jó szándékban sem. De mert a zsidó gimnáziumot olyan fontosnak és olyan égetően sürögősnek tudjuk, bűnnek tartunk minden további halogatást, bármily meggyőzően lesz vagy volna is kifejtve annak hivatalos oka. Lehet, hogy az állam veszi meg, lehet, hogy a város és lesz belőle más iskola, népszálloda, vagy iparcsarnok, mindegy. A zsidó gimnázium számára emelt falak mindenképp sírni fognak, ahogy sír a legendában a szent rom, bűgva, mint egy galamb: „Jaj nekem, hogy elpusztítottam az én csarnokomat és száműztem az én gyermekeimet a népek közé”.

Ha a kuratórium addig huzta-halasztotta a zsidó gimnázium ügyét, míg ilyen kitünő konjunktúrába ütközött, vegyék a nyakukba a várost, ezt a nagy Szodomát, talán találnak itt ötven, negyven, harminc, húsz, tíz igazat és milliomost, akik megértik, hogy a zsidó gimnázium kényszereladása a magyar zsidóságra olyan Káin-bélyeget süt, amelyet le nem moshat a történelem. Vagy vessenek ki adót minden zsidóra és gyűjtsék össze fillérenként azt az összeget, amely szükséges ahhoz, hogy a magyar Izrael homlokától ezt a szomorú szégyenfoltot távol tartsák. Vagy igazán kihalt nálunk minden zsidó önértet, hogy a zsidóságot mindenben, minde-
nestül sorsára hagyják!?

HAJDU MIKLÓS: CION SIRATÓIRÓL ÉS SZERELMESEIRŐL

Ei itt lent, kisfiam, böjtölünk és sírunk.

Mert ma minden időknél fájóbban érezzük: romlásnak és pusztulásnak micsoda rémsége volt a szent város eleste! De az angyalok, a kegyes ég szelíd, jóságos lakói, mire tisebóv után feljő az esticsillag, hallják a Szózatot:

— És én összefogom gyűjteni juhaim maradékát minden országokból, ahová eltaszítottam őket és visszahozom őket tanyájukra és majd szaporodnak és sokasodnak. És állítok föléljük pásztorokat, hogy legeltessék őket. Nem fognak többé félni és nem rettegnek és nem lesz köztük hiány...

Az angyalok látják a Várost, látják az országot, a szentélyt. A Libánon cédrusai szebbek, mint akkor voltak, a legelők kövérebbek, gránátalma illata a levegőben. Öröm és boldogság és jólét virít Cion és a Tan szerelmeseinek arcán.

... És az angyalok seregében — látod, látod, ott balról — szerényen, csendesen áll Brünn Zsigmond.

Kicsoda Brünn Zsigmond? Angyalok mellett ki ez a földi jövevény, aki Jehuda számkivetettjeinek egybegyűjtését boldog elégedettséggel nézi?

Ha pesti embertől tudakolod, hát felüti a címtárt, vagy a telefonkönyvet és azt mondja: tessék, Brünn Zsigmond házikenyérsütő, VIII., Karpfenstein-utca 1. József 9—24.

De az én emberem csak így beszél nekem róla: Jour friend... A te barátod...

A kis arab zsidó, aki földidézi emlékét, dísz-tollakkal, selyemkendőkkel, keleti csecsebecsékkel járja a fürdőket, nyaralókat. Találkozol vele Gasteinban, Bártfán, Karlsbadban, Balatonaligán, Pörtschachban és Hévizen.

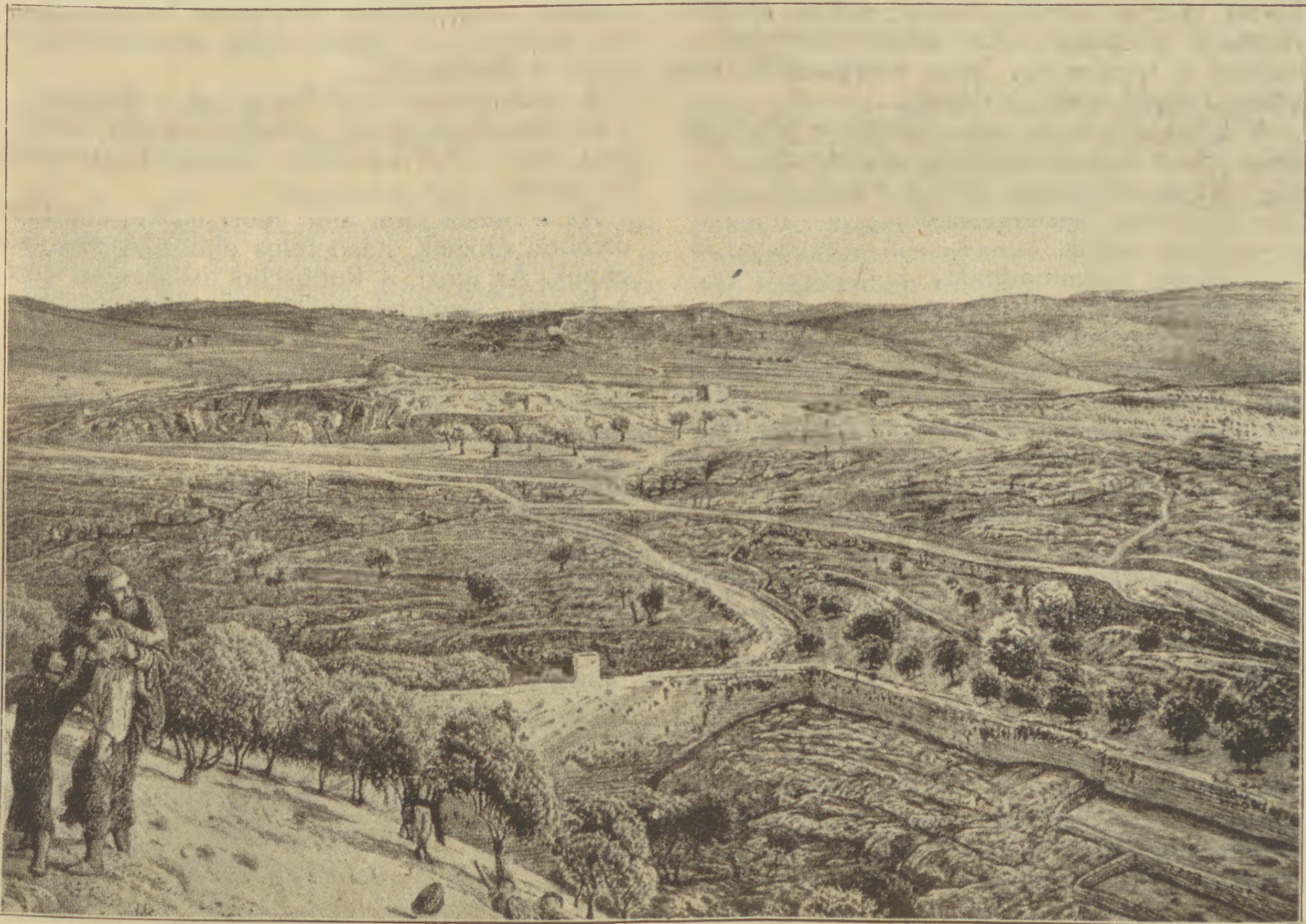
Hat évvel ezelőtt a kis stájerországi Rohitschban rakosgatta az utcán az abroszra a portékáját és zsidóval elegyített angolsággal, nagyon nagy buzgósággal kínált nekem egy strucctollat. Szinte vágatva licitált lefelé, már alig volt ára a tollnak. Csaknem ajándéku akarta odadni nekem.

— Miért ilyen olcsó? — kérdezem.

— Mert el kell utaznom.

— Sürgősen?

— Nagyon sürgősen. Neked, testvérem (olyan

W. Holman Hunt: Das Tal Refaim

W. Holman Hunt: Refaim völgye Cionról nézve

szépen hangzott: I tell you, my brother...) megmondom, miért. Szaladok innét. Azt se tudom hova, talán Marburgba, talán Trientbe, talán Kanizsára. Tudod, holnap este tisebov van, és itt nincs minje.

— Hát ne add ilyen olcsóért se a strucc-tollat, se a boát, se azt a gyöngyházast legyezőt. Itt maradhatsz Rohitschon. Böjtölhetsz itt, és elsírhatod holnap este az echót, tisebovkor meg a kinauszt. Gyere el a Kurhausba, az első emeleten, a nyolcas szobában van minje.

Samje Nadir, a kis vásáros zsidó, kicsit európai, kicsit afrikaifajta, a hetedik mennyországba röppent boldogságában. Istennek ilyen kegyessége! hogy ő meggyászolhatja Jeruzsálem pusztulását! hogy ő sírhat az echónál tisebov estéjén... Rohitschon, ezen a zsidótlan helyen, ahol nincs egy kóser vendéglő, ahol ő nemcsak a najntégon át, de máskor is csupán tejeset eszik, ilyen szhie. ilyen menyeyi ajándék...

Ott volt a nyolcas számú szobában, a Kurhaus első emeletén. Leült a padlóra, úgy rakta egymáshoz a lábait, ahogy csak a keleti ember tudja. A kinausz egy-egy strófáját persze ő is recitálta. Nem úgy, mint mi, lágy, dekreszcendós dallamokkal Vontatott egyhangúsággal, a melódiátlanság gyászával énekelt: a mi fülünknek furcsa volt a hangja, furcsa volt a kiejtése. Zokogott a szava, de a fekete szeméből kicillant a reménység, hogy meglássátok, testvérek, fölépül majd a Város...

A böjtnap végén, este, ahogy a kis fürdőhelyi minje hazaballagott, megkérdezett:

— Ki az az ember, akié a tóra?

— Egy pesti lisztkereskedő.

— Hogy hívják?

— Brünn Zsigmondnak.

— Jó. Derék zsidó.

Magam is igazat adtam neki. Brünn bácsi elment betegen kúrára és magával vitte a tóráját, meg a rabbiját a Baross-utca egy kis egyleti templomából és összegyűjtötte a diaszpóra zsidóit tisebovra, szombatra. És elnéző volt másokkal szemben. Meg se ütődött, teszem, azon, hogy én fehér tenniszdresszben énekeltem Jeremiás siralmaiból...

Többé aztán nem láttam Brünn bácsit. (A rabbija elém tűnik itt-ott a Józsefvárosban. Ilyenkor azt gondolom, de szép volna, ha valamelyik milliomos elvinné magával nyári üdülésre. Ráférne. A milliomosra is.)

Hanem Samje Nadirral a tavasszal találkoztam Pöstyénben. Alig-alig van portékája. Nyögi szegény a háborús konjunktúrát, nincs se selyem, se korál, se gyöngy, se toll. De nem panaszkodik. Inkább még ő vigasztal engem. Hogy majd elmúlik a háború. Hogy majd segít az Isten.

— Those, my dear Sir, who say there is no God, would be glad to believe it... (Akik,

kedves uram, azt mondják, nincs isten, örül-nének, ha hihetnének benne...)

És leadván a kis arab zsidó portéka helyett a maga hitét, megkérdezi:

— Mit csinál a Brünn Zsigmond úr? Az én tisebovi balbózzom?

Megmondom neki a szomorú újságot: meghalt már néhány évvel ezelőtt.

Néz, néz maga elé Samje Nadir. És eszébe jut megmentője, jótevője, aki hat esztendeje tisebovkor Jeruzsálem meggyászolásához, böjti tóraolvasáshoz juttatta. Aztán ezt mondja:

— A ganédendben pihenjen. Ő látja a nagy palotákat, látja a királyi trónust, a szentélyt Jeruselajimban. Lássa is mindörökké... Megérdemli. Legyen áldássá a cadik emlékezete.

Samje Nadir villogó szemén átszalad egy könnycsepp.

Hát igaza van.

A lisztkereskedő, a házikenyérsütő a Karpfenstein-utcából, ott van balról az angyalok seregében. És nézi, nézi, hogy véres valóság megint, amit akkor Jeremiással sírtunk, hogy háború zaja van az országban és nagy romlás! Mint vágatott le és töretett el az egész föld kalapácsa, mint lett pusztulássá Babel a nemzetek között...

De látja, igen, Brünn Zsigmond látja Ciont ragyogó pompájában, Salamon templomát, a két oszlopot, a kilencvenhat gránátalmát, a fényt, a dicsőséget...

A rohitschi tisebovért kapta ezt a jutalmat... Vele utazott üdülésre, pihenésre, gyógyulásra a tóra. Most is ott van vele: angyaloknak olvas föl belőle.

Az a másik tóra, amit most is Karpfenstein-utcában őriznek, hasonlatos ehhez. A másolata ennek. Az igazi, a Rohitschot is megjárta tóra, a Brünn Zsigmond kísérője, fürdőbeli útitársa, a Kurhaus tisebovi tórája fölszállt az égbe, amikor a kis, vékony, törékeny lisztkereskedő lelke a sömá szárnyán a magasságba röppent...

Feldgottesdienst

Katonai istentisztelet az erdőben

Briton Riviere : Daniel in der Löwengrube

Briton Riviere : Dániel az oroszlánbarlangból beszél a babiloni királlyal

DÁNIEL SÍRJÁN SZAMARKAND MELLETT

— Tábori levél —

időn Przemysl erődeit 1915 március hó 22-én levegőbe röptettük, a Jeruzsálem végpusztulásához hasonló tragédiát végignéztem én is. Aztán bekövetkezett a mi babiloni fogságunk: „az orosz hadifogság”, melyet teljes három évig viseltem.

Abban az időben sokat foglalkoztam Dániel prófétának könyvével és a legnagyobb érdeklődésemet a Dániel könyv XI. fejezetének ama mondata kötötte le, hogy „Jó is lesz annak, aki az 1335. évet (napot) eléri és túléli”. Úgy éreztem, hogy Dániel próféta, aki megjövendölte a hatalmas Nebukadnecár és birodalma bukását, a nagy agyagbálvány széthullását, nemcsak a babiloni királyságról jósolt, hanem a jelen világháborúról is, talán éppen Oroszországról, amint azt sokan a próféta könyvéből is ki akerták magyarázni.

A misztikus sejtése volt ez, de ki tudja kihámozni a rejtelmes és sokat tartalmazó szavakból a valót? Úgy éreztem, hogy csak maga Dániel lehetne a megmondhatója, hogy mikor is lesz vége ennek a vérontásnak, ezeknek a nehéz időknek, ennek a megszűnni nem akaró

sz szenvedésnek. Sajnos azonban, gondoltam magamban, hogy itt Európában azt se tudjuk, hogy a Dániel próféta sírja hol található, sőt még a palesztinaiak sem adnak hírt erről a sírról, holott az összes próféták, talmudbölcsek sírjai Palesztinában ismeretesek és fényképek is vannak forgalomban róluk.

Es különös sorsfordulás, — íme éppen az orosz fogságban reátaláltam Dániel sírjára. Nyolcnapi keserves gyaloglás után sikerült egy betegtransporttal vonatra feljutnom s ugyanazon vasuti kocsinak, melybe felszállottam, 21 napig voltam a lakója. 1915. évi április hó 21-én éjfél utáni három órakor, a menázi után, tudunkra adták, hogy reggel kiszállunk már s hogy a város alatt lévő fogolytáborban leszünk elhelyezve. A kocsikból való kiszálláskor a vasuti állomáson a Szamarkand város nevét olvastuk, miután az orosz cirill nyomtatott betűket sokan már az utazás közben megtanultuk. A fogolytábor — melyben 15,000 fogoly volt elhelyezve — egy valóságos ázsiai édenkert volt, mely valamikor egy régi perzsa nagyúr birtoka lehetett, a vasuti állomástól hat kilométernyi távolságban. A táborunkkal szemben egy havas hegyláncolat volt, mely minden reggel a keleti széllel olyan hideget küldött reánk, hogy a pokróc és köpeny sem volt elegendő a betakaródzáshoz. A táborunktól jobbra 12 kilométernyire, illetve

Briton Riviere : Daniel in der Löwengrube

Briton Riviere : Dániel az oroszlánbarlangban

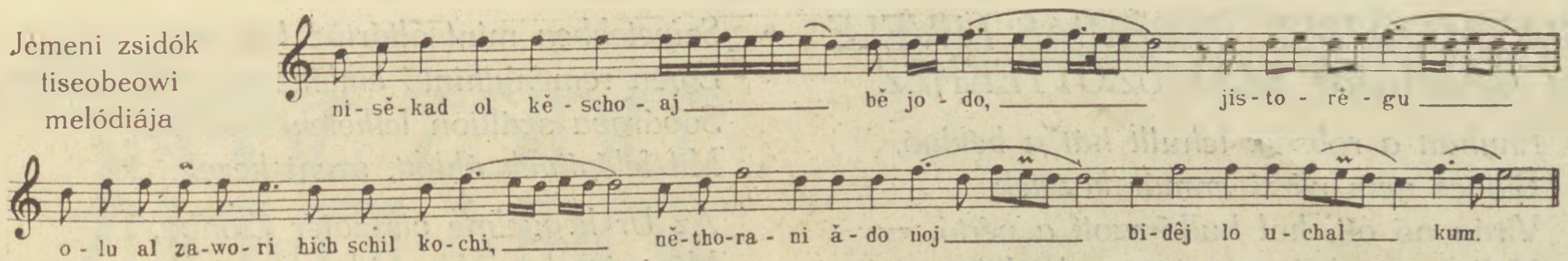
a hegláncolat végén délkeleti irányban egy sárga, teljesen kopár agyaghegy látható, melynek tövét egy igen sebes folyó mossa. A magyar hadifoglyok, kik már 1914-ben lettek e vidék lakói, azt beszélték nekünk, hogy a táborunkkal szemben látható kopár hegy közelében a Dániel próféta sírja van, melyet a szardok őreik által őriztetnek, de odaengednek minden másnemzetiségűt is, Szamarkandon lakó oroszoknál és zsidóknál a sírbolt iránt érdeklődve, megtudtam, hogy a szent sírboltot oroszok, szardok, perzsák és palesztinaiak egyaránt látogatják. Azonnal felvillant bennem is az a vágy, hogy a sírboltot meglátogassam, csak hogy fogoly vagyok ám, aki engedély nélkül nem mozdulhat. A fogolytáborból a hat kilométernyire eső Szamarkand városba való ellátogatásra — míg a szökések meg nem kezdődtek — 10—10 fogolyra való engedély kiállításával egy fogolyőr kísérete mellett bemehettünk egyet-másat bevásárolni s így egyszer én is voltam egyike egy ilyen városba menő tizes csapatnak.

Szamarkand városa két részre van osztva és pedig: az európai stílű Szamarkand, ahol az oroszok, a perzsa kereskedők és hetven askanáz-zsidócsalád lakik, a másik része pedig, az ázsiai stílű ó Szamarkand, ahol a benszülött szardok, perzsák s 12—15000 bucharai, valódi széfárd-zsidó lakik, kik a perzsa, illetve a régi

zsidó szokásokat gyakorolják, sőt még a kétnejűség sincs eltiltva náluk. Egyik-másik családnál voltam is, ahol két feleség van a háznál. Miután az engedély csak bevásárlásra és csak a városba szólott, nem volt alkalmam a városon túl hat kilométernyi távolságra eső szent sírbolt meglátogatására s így ezt egy más alkalomra kellett halasztanom. A városban azonban megtudtam azt, hogy az a hagyományos jel, mely szerint Dániel prófétának a sírjánál a fej alatti részéből forrás fakad, a Szamarkandiak szerint meg is van s így a sír látogatására való vágy még fokozódott bennem. De miután úgy a tiszt-, mint a legénységi fogolyállományban megkezdődött a szökési szezon, a városba való bemenetelre is beszüntették az engedélyeket, sőt a táborunkat erősebb őrhatalommal vették körül. A viszonyok arra kényszerítettek, hogy tervemről teljesen lemondjak.

Augusztus havában valami görbe úton mégis sikerült a városba bejutnom és 5 rubel ellenében az orosz őr hajlandó volt eljönni velem a szent sírig, de csak fiakkeren, amit én amúgy is akartam. Ez alkalommal megtekintettem ó Szamarkandon az 1500 éves moschéé-t és a bucharai volt Chodzse kriptáját. Az ó város végén, közvetlen az út mentén, egy kerítés nélküli vagy 900 éves szard, valódi ázsiai típusú temető mellett haladtunk el, honnan a ma-

Jemeni zsidók
tiseobeowi
melódiája

gányban álló dombon a szent sír már látható volt.

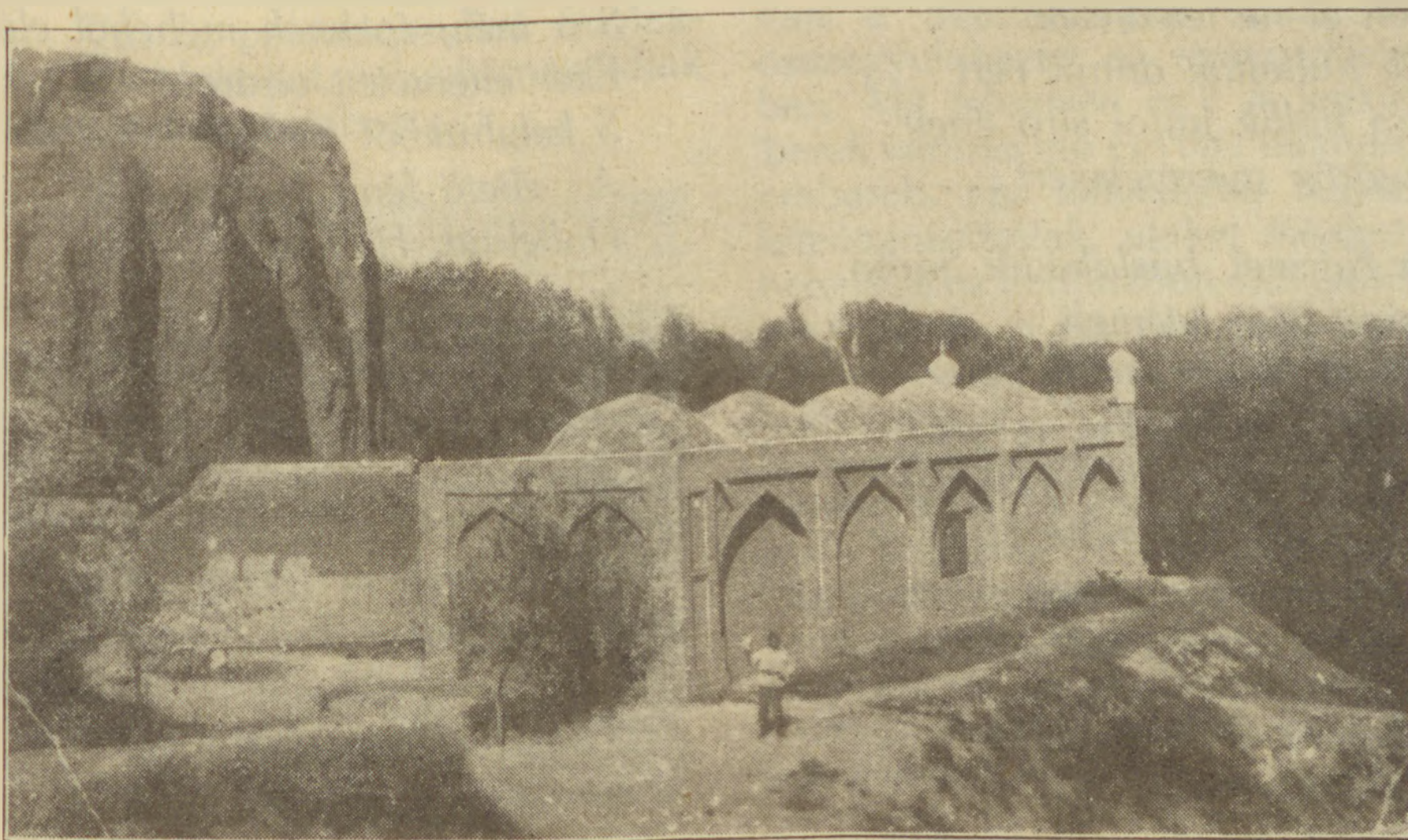
Oda érkezve a kriptához, megtudtam, hogy a szard molnárnál van a kripa kulcsa, aki azt egy pár kopek ellenében át is adta. Az oroszok a fiakkeres és az őr már ott vártak engemet a bejáratnál s midőn a sírboltot kinyitottam, utóbbiak is beléptek, de sapkájukat nem vették le fejükről s keresztet sem vetettek, megjegyezvén, hogy ezt azért nem teszik, mert nem tudják, hogy ilyen eljárással nem vétenek-e a szent sír ellen. A sír, mely 677 évvel Kr. előtt már ott volt, igen jó karban van, de a kripa, úgy látszik, az utolsó évszázad derekán lett átépítve. Az építmény minden ázsiai stílust fölülmúl. Nem írhatom le azt az érzést, mely a belépésnél elfogott. Az oroszok elmentek s így teljesen magamba maradtam. Reszkető kézzel meggyújtottam az erre a célra magammal vitt 7 gyertyát s lépéseimmel méregetni kezdtem a sírdombot és a kriptát, hosszában és szélességben. A sír hossza 6 lépés, szélessége pedig $1\frac{1}{2}$ lépés volt. A kripa hossza 12 lépés, szélessége 4 lépés. A sírdomb 60—80 cm magas, a fej fölötti része 1 méter négyzetben 120 cm magasságra van felemelve, hátsó részén igen kevés mohamedán írás is látható. A fej melletti részét 4 igen szépen faragott, 2 méternyi magasságú rúd ékesíti, mely rudakról török zászlókhhoz hasonló finom, fehér len csüng alá, a rudak fölött pedig egy finom selyem szőnyeg mennyezet van kifeszítve.

Fent a fej fölötti egy négyzet méternyi szélességű részén egy kis mélyedés van, melyben mindenféle nyelvű kis cédulák, selyemszalagdarabocskák minden színben és ruhákról leszakított foszlányok vannak elhelyezve. Ezekkel az orosz leányok üznek mindenféle babonákat. Láttam ott elhelyezve valami furcsa állat szarvait is, amelyekben mohamedán írású cédulák is vannak. Ezekkel a mohamed, szardok és perzsák babonáztak ottan s a téglákon, melyek sárgára vannak égetve, héber, orosz és mohamedán írású nevek olvashatók.

Ez aztán az oroszlán vermében volt Dániel prófétának a sírja, aki most kénytelen az orosz leányok és a szardok babonáskodásait eltűrni.

Visszatérve az orosz Szamarkandra, az öröm egy papirkereskedői kirakatban megmutatta nekem a kripa sírját képeslapon. Ezer rubelt ha találtam volna, nem lett volna annyi örömöm, mint ezzel a képeslappal. Azonnal be is mentem s vettem belőle vagy 50 drb-ot, melynek egy részét elosztottam, egy részét a csehek sajátították el Moszkvában, amikor kiraboltak; egy példányt azonban mégis sikerült hazahoznom. Most, hogy a jó ég segített, hogy saját hazámban osztozkodhatom a nyomorral, nem akarok véteni a kötelességem ellen s bemutatom a Mult és Jövőben annak a sírját, ki a régmúltban megjósolta a jövődönket.

Hábermann Simon örmester
volt orosz fogoly.

Das Grab Daniels bei Samarkand

Dániel próféta sírja Szamarkand mellett

PATAI JÓZSEF: JERÉMIÁS LEVELE A BABILONI SZÁMÚZÖTTEKHEZ

Enyhült a rabság, lehullt hát a béklyó,
Bilincs nem vérzi immár kezetek,
Virág nő ott, hol hullámozott a vértó, —
Hálát zeng lelke együtt veletek.
Leszikkad hát rút gyűlölet iszapja
És csendesül a véres, vad harag,
Reátok ragyog irgalomnak napja
S halálos árnyak már nem bántanak.

Zengő örömben ujjongnak a lelkek,
De belém nyilal titkos fájdalom:
Ott házak nőnek, felvirulnak kertek
És itten gyászol egy bús, árva Rom . . .
Ki kéjjel gyötrött, keblére hív máma,
Mosollyal csábít, bár szíve hideg.
S ti mámorosan mentek majd utána
És Ciont hűtlen elfelejtitek!

Zokogva sír a Város éjjelente,
Vigasztalást sebére nem talál,
Siratja fiait könnyel, keseregve
És fájó lelke messze, messze száll.
Siratja fiait, kiket — oh átok —
Idegen asszony ölébe fogad.
Forró karokkal várva vár reátok
S ti felednétek bús anyákat?!

Ültessetek fát, szedjétek gyümölcsét,
Építsetek melegő házakat
S imátok esdjen áldást az új földért,
Kinek üdvéből üdvötök fakad.
De béke ölen el ne feledjétek,
Kiért milliók hullattak annyi vért.
. . . Rámában hallik jajjal síró ének:
Ráchel könyörög gyermekeiért . . .

Nyöszörg a Kármel, búslakodik Sáron,
Borítják drága hősi tetemek,
Sóhajtva sóhajt a bérce Libánon
És minden cédrusa reszket, remeg.
S fönt sír az Úr bús felhőrejtekében,
Könnye a hullatelt Jordánba hull,
De oh, ha felednétek s a vak éjben
Anyátok jajja is átokba ful! . . .

Vegyétek le a füzekről a lantot
S daloljatok vigasztalást neki:
Még kizöldülnek majd a síri hantok
S a földült szentélyt újra fény fedi.

Szívetekben mint oltártűz lobogva
Égjen reményhintő emlékezet, —
Sóvárgva szálljon lelketek a romra,
Mit felépítnek áldott, szent kezek.

Az Úr kegyelme visszatér Cionba,
Még vigadoznak majd a szent hegyen.
Mint hívó kürt bűg Jeruzsálem orma,
Készüljétek, hogy késő ne legyen! . . .
Ma még kegyelnek ottan, Babilonban,
De holnap tán már pallós fenyeget —
Tiértetek csak Cion szíve dobban,
Örökké híven csak anya szeret! . . .

PATAI JÓZSEF: HIMNUSZ

Te vagy a fény, te vagy a nap,
A derűt sugárzó, tavaszt fakasztó,
Élet forrása, üdvösség malasztja.
Belé ragyogsz káprázó tündöklettel
Borongó lelke sötét rejtekébe
S minden mi felhő és minden mi árnyék,
Elillan s szertefoszlik
S minden mi homály, minden mi ború
Derengő sugárzásba izzik,
Ha zendül mosolyod szava:
„Legyen világosság!”

Te vagy a fény, te vagy a nap,
A derűt sugárzó, tavaszt fakasztó,
Ki reá szórod áldó ragyogásod
Haló remények zsenge vetésére,
Dérlepte sóvárgások tarlójára
És ezer fagyott bimbó újra éled
S ezer aszott lomb újra zöldül
S a mélységeknek méhéből előtör
Ezer eltemetett virág
S kelyhükből zsongó hálaima árad
Az éltető fény forrása felé:
Halleluja, Halleluja!

Te vagy a fény, te vagy a nap,
A tüzet szikrázó, a lángot ontó,
Reám lövelled izzó lángolásod
S minden mi hervadt és minden mi korhadt
Elhamvad, elenyészik
Szemednek perzselő hevétől
S minden mi kóros és minden mi fájó
Behegged pillantásod balzsamától.
És szívem megtisztultan
És meggyógyultan
Hozsannát zeng szíved felé:
Hozsanna!

OROSZ ZSIDÓ NOVELLA IRÓK

SALOM ASCH:
A POGROM NAPJAIBAN

Az ősrégi templom félig a földbe van építve. Apáink szándékkal tették ezt, hogy az épület kívülről túl magasnak ne lássék... Kívülről az ablakok közvetlenül a földig érnek; de belülről magasan a mennyezet alatt nyílnak. Kívülről a templom szegényesnek és roskatagnak látszik; a gerendák és deszkák nedvesek és azt a benyomást keltik, mintha e ház épp csak azért állna még fenn, mert az Isten háza. Belülről a deszkák újak és erősek és a falakon még a festés maradványai is láthatók: az emelvény jobb és bal felén templomi gyertyatartók és kürtök ékeskednek. A keleti fal piros és aranybetűs felírásokkal van díszítve, melyek azonban oly kopottak, hogy már alig olvashatók; a közepén egy szarvasfej ismerhető még föl. A két faragott oroszlán fölött, melyek a frigyszekrényt koronázzák, a falban egy poros tarka üvegzetű ablakocská nyílik. A függő gyertyatartót ellopták valaha és emléke gyanánt fekete kötelek lógnak le a mennyezetről. A két rézgyertyatartó között, melyek az emelvény asztalán állanak, egy kerek emlék-pászka függ.

Künn világos nappal van; az ablakok a mennyezet alatt csillámlanak és villogva fénylenek a piros üvegdarabok a frigyszekrény fölött nyíló ablakocskában. Vastag pókhálók sűrű fátylaként vonják be az ablakokat, nehogy megtudják künn, mi történik a templomban...

Ima az exhumáltak újból való eltemetésekor. (Horváth főhadnagy felv.)
Bestattung der Exhumierten

Exhumierung

Exhumálás a front mögött

A kis templomban félhomály dereng. Hideg, mozdulatlan árnyak töltik meg a falat fél magasságnyira. De a női csarnok kis ablakocskáin néhány fénysugár szűrődik át és a karzat függönyén keresztül a férfiak templomába esnek. A női templomból halk zúgás hallatszik: mintha halottak kísérteneének ott...

Dél felé jár az idő, tehát még nagyon korán van a délutáni ima elmondására. És mégis összegyülekezett az egész hitközség a templomban. Mit jelentsen ez? A legkülönbözőbb emberek vannak ma együtt: háztulajdonosok, üzletemberek, víg társaságok tagjai, chászidok és felvilágosodottak, akiket máskor egész éven át nem látni az imaházban, növendék fiúk és iskolás-gyermekek; a hátulso padokban kis leánykák és asszonyok ülnek. Hogy kerülnek nők a férfitemplomba? Olyik asszony egész kicsi, dunyhába pólyált gyermekeket tart karjaiban és emléit nyújtja neki és szemeiből csendes, néma könnyek hullanak... Vonagló orcáikról az összeharapott fogakkal látni, mennyire erőlködnek azon, hogy hangosan föl ne zokogjanak, nehogy, Isten ments, meghallják őket. Az ajtó közelében kofferek és ládák állanak, fehér lepedőkbe kötött ruhacsomók hevernek szerteszéjjel, ingek és ágyneműk és kendőkkel letakart háziszerek. Egy csomag megoldódott éppen és egy pár rézgyertyatartó hullott ki belőle; meg néhány tépett

fedélnélküli könyv, egy összetört tányér és még néhány apróság...

Egy sarokban az „Illés próféta ülésé“-n, párnákon és ágyterítőkön egy asszony fekszik. Sápadt arca kirí a fejkendőből és hangosan nyög-décsel, mintha neki külön joga lenne rá, hogy a síri csendet zavarja. Fájdalmas panaszhangok törnek elő szíve mélyéből; egy asszony magasan tartja a fejét és egy karcsú, rövid kabátú zsidó egy szagos üvegcsét tart az orra alá. A többiek borzongva néznek e sarok felé...

Az emberek ma nem ülnek szigorú sorrendben, mint máskor az istentiszteletnél. A férfiak részben mozdulatlanul, magukbamélyedve húzódnak meg helyükön, kezeikkel az arcot eltakarva, gondolatokba merülve, mintha számadást tartanának az életükről; mások körben állanak és egymásra néznek; de nemcsak szólni, hanem integetni sem mernek egymásnak. És az összes szemek az öreg rabbi felé irányulnak, ki hálókabátjába burkolódzva egy sarokban és nem a rendes helyén áll és egy könyvbe mered. De úgy látszik, hogy lelke másfelé jár és hogy egy nagyon mély és nagyon komoly dolgról gondolkozik...

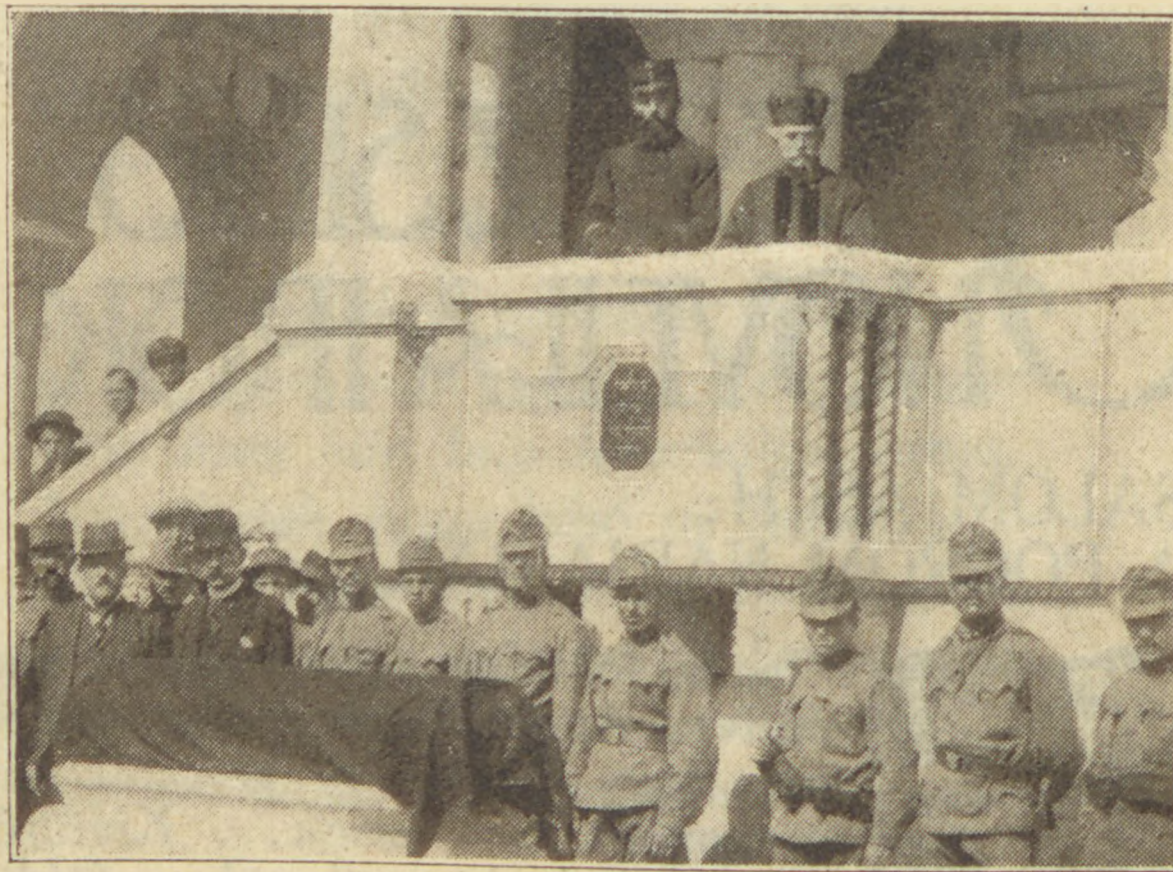
Olyan csönd van a templomban, hogy a leg-halkabb asszonyi sóhajra az egész község össze-rezzen. És mintha a férfiak szótlansága azt mon-daná, hogy ők ezt a sóhajt nemcsak hogy el nem ítélik, hanem úgy veszik, mint valami mély és jámbor fohászt...

A falakon suhanó napfoltok mindig maga-sabbra kúsznak föl a mennyezethez, míg végre egészen eltűnnek. És sűrű, sötét árnyak lebeg-nek a terem fél magasságában és betakarják a hátulsó padokban ülő asszonyok utolsó, gyenge körvonalait is, úgyhogy az egyes alakokat már nem is lehet megkülönböztetni egymástól. Úgy rémlik, mintha egy nagy fekete tömeg vált volna le a falakról. Egy holt mozdulatlan tömeg; majd valami hosszú kar nyúlik ki belőle és lassan

Ein Bild der Pogrome in Russland

Kép az orosz pogromokból

Heldenbestattung Zsidó hős temelése. (Horváth főhadnagy felvétele)

ide-oda leng; majd meg egy keserves sóhaj tör ki e fekete árnygomolyagból és ekkor úgy tűnik mintha az egész tömeg sóhajtozna...

Vak sötétség uralkodik. Gyertyákat nem gyujtanak, és a sötétség mindjobban elmélyül, míg a fekete tömeg, a négy fal a frigyszekrényel és a mennyezett a festett chérubokkal összefolynak, templom és község egygyé válnak. És minden néma és csöndes.

És a csönd feszült várakozást jelent. Megis-merni, hogy a nagy sötétség apró foltokból van összerakva; a legkisebb mozgásra összeomlik a tákolmány és ekkor táncolni kezdenek a falon a kis árnyfoszlányok. De egész időn át a tömeg szilárdan áll és vár és hallgat.

És hirtelen — nem tudni, mi okból — a nagy fekete tömeg szétpattan és mindenki odatola-kodik a frigyszekrény elé. Egyesek karjaikba kapják gyermekeiket s velük együtt szoronganak a lépcsőig, melyek a szent szekrényhez vezet-nek. A mozgás fokozódik, de még mindenki szót-lan. És ha valamely gyermek sírásra fakad, mindenki azon van, hogy lecsendesítse. És a sarokból, ahol a sápadt asszony a párnákon hever, síró panaszhangok hallhatók; „Mojse, Mojse. hol van Chájiml? Hol van Chájiml?“ Mind izgatottabb lesz a hangulat. Az asszonyok zokogni kezdenek és ahogy a gyermekek any-juk sírását halják, ők is feljaj-gatnak.

— Hallgassatok az Istenért! Hallgassatok!

Az asszonyok próbálnak hall-gatni. De titkolt, visszafojtott zoko-gásuk még kísértetiesebben hangzik.

Egy pillanatra csend támad. A mennyezet, a négy fal és a padló ismét összefolynak egy sötét folt-tá. És olyan csönd uralkodik megint, mintha a nagy árnyéktömb egy

rakás halott lenne, mely egyetlen fekete gyászterítővel van letakarva. Az „örök mécses”-ből, mely a falba van beépítve halovány fénysáv sugárzik és átsurran az összegomolygott feketeségen, mintha egy halotti mécses égne az egész hitközség fejénél...

És mindnyájan hallgatnak...

Hirtelen, nem tudni kinek a szájából, a község közepéből egy könnyekbefojtott öreges hang tör elő. És a hang az emberek fejei fölé száll a sötétben:

— Ás-ré jojs-vé vé-szecho...¹

A rabbi a délutáni imát mondja elő.

És a község hangjai egy egyetlen hanggá olvadnak egybe. És ez a hang nem sír és nem fohászodik, hanem mintegy beszélgetve önmagához szól.

— Ás-ré jojs-vé vé-szecho...

És ebből a hangból egy gyenge, zokogó asszonyhang csendül ki.

— Ás-ré jojs-vé vé-szecho...

És egy siránkozó gyermekhangocska is énekel kórusban az egész községgel.

És a mennyezet és a padló és mind a négy fal egy darab lesz megint, egy fekete folt és az összes hangok együtt egy egyetlen mély és szomorú hangba olvadnak.

A község együttes halotti imája ez...

És a templomban terjeng a sötétség és az örök mécses halovány fénye átsurran a fekete tömegben.

És az összegomolygott fekete tömeg ide-oda himbálódzik és a hangok egy egyetlen szív sajgó fohászává összeforrva, eleinte halkan csendülnek, majd mindig magasabbra és magasabbra emelkednek.

Hirtelen újra csend támad. A fekete tömeg ismét mozdulatlan, mintha megmerevedett volna a várakozásban. Künn még minden csöndes. Legkisebb nesz sem hallatszik, de az emberek mégsem tudnak már imádkozni. A csend fojtogat, a csend ijeszt. Várnak... Leselkednek... Nemsokára messziről, igen messziről tompa zúgás hangzik és mindjobban közeledik. Mi az? A zúgás közeledik és csakhamar megtudják, miről van szó...

Jönnek...

És az egy tömegbe olvadt község ismét himbálódzni kezd, állandóan ugyanazon a helyen maradva. És a férfi-, asszony- és gyermekhangok ismét egy egyetlen nagyon szomorú hangba olvadnak egybe:

— Világ Ura! Világ Ura!...

És hirtelen újra a rabbi gyenge, könnyekbefojtott, de mégis biztos és szilárd hangja halatszik:

¹ „Boldogok, kik házában laknak” (Zsoltár 84, 5). A délutáni ima bekezdése.

— Áv horachamon! Smá kojlénu, chusz veráchém olénu!...

És a község ismét elfelejtett mindent és a szívek fájdalma egyetlen hangba foly össze:

— Áv horachamon! Smá kojlénu, chusz veráchém olénu!...

Künn a templom előtt csendes minden, de a távolból láрма zaja közeleg, irtózatoss, vad, állatias hangok lármája. Nem tudjátok, mit jelent ez? S mind jobban és jobban közeleg... Úgy hangzik, mintha ezer és ezer vaskalapács kövekre ütődnek. Féktelen dühre gerjedt egy vadállat s a szörnyeteg közeleg. Még egyelőre csendes, de mindenki érzi, hogy nemsokára kitör... Hurrá! Hurrá! Az állat széttépte az acélláncokat, melyekkel le volt bilincselve s most el akarja pusztítani az egész világot...

Az emberek összebújnak a templomban. Senki sem mozdul a helyéről. Imában ringanak mindnyájan. Az apák vállaikra ültették gyermekeiket és az asszonyok vad kiáltásban törnek ki, szavak és beszéd nélküli kiáltásban. És az imádkozók hangjai mind magasabbra emelked-

² „Irgalmas Atyánk! Hallgasd meg hangjainkat, Örökkévaló Isten, szánj és irgalmazz meg bennünket!”

Josef Saul Nathanson leMBERGI főrabbi sírja
Grab des Rabbi Josef Saul Nathanson in Lemberg

nek és az összes hangokon át a rabbi magával ragadó, komoly hangja csendül ki. Az öreg rabbié, ki az ima szavaiban keresi az egyedüli segítséget:

— Áv horáchámon! Smá kojlénu!

És az egész község egy hang és egy szív:

— Áv horáchámon! Smá kojlénu!

És a vadállat már a templom előtt áll. Szinte érezni lehet forró szomjas lehelletét... Szörnyű talpaival döngeti a falakat, keresi, tapogatja az ajtót...

Benn a templomban minden egy hang és e szavakban keresik az egyedüli segítséget:

— Áv horáchámon! Áv horáchámon!

És künn bőg a szomjas állat:

— Hurrá! Hurrá!

A külső hangok és a belső hangok harcra kelnek egymással. Ki szenved majd vereséget?

Egy pillanatra a község ismét elcsendesedik. Várnak.

És az ajtó hirtelen összeroppan.

— Áv horáchámon...

— Hurrá! Hurrá! (Fordította: Ács Mór.)

PETERDI ANDOR: VALAMI HIÁNYZIK

— Felolvastatott a Petőfi-Társaság ülésén —

Uram, már bomladoznak künn az ágak

S a mély, hűs erdők, a világos rétek

Dús, zöld palástba öltözötten várnak

És várnak mind a fénylő messzeségek.

Víg folyók partján, aranyló fűvényen

A májusi fény is les hallgatag,

Vajjon mi sír úgy a vizek szívében,

Mikor úgy pompázik a tavaszi nap.

És minden völgy sík pusztá, dombos távol,

Csak vár, csak vár, jaj, valamire vár,

Mert rég kiveszett e szomorú világból

A fönséges varázs, a gyönyörű nyár,

Madarak az ágon lecsüggedt szárnyakkal

Várnak és néznek, míg beesteledik,

Vagy útra kelnek egy vándorló csapattal

És bánatuk elsír a kék egekig.

A nádasok lakója, a rengeteg vadja,

A vetések nomádja: mind, mind csak vár.

Tavasz a fényét hiába pazarolja,

Szomorú a távol, hallgatag a táj,

Valami hiányzik a földről, az égről

És minden csak vár és les a föld körül,

Uram, ki vihart is kavarhatsz a szélből,

Küldj közénk egy embert, embert, ki örül,

Mert kihalt az öröm a lélekből s a térből

S öröme vár minden a nagy ég alatt:

Az Ember, a madár, az erdő és a vad...

DR. FÜRST ALADÁR: AZ ÚJ „MAYER“

Mayer Zsigmondnak hívják azt a nagy látóköri, világtalan szemével immár csak be- és visszafelé tekintő, ősz kereskedőt, aki egy 86 éves, a bécsi társadalom homlokterében eltöltött munkás élet hátrán felveti magában a kérdést, mi volt a bécsi zsidóság, mikor tanulódiák koromban odaérkeztem, mivé lett ma, mikor tekintélyes cég feje, a Gemeinderat tagja és az Isr. Union elnöke lettem? Memoárt ír, de az öreg emberek szokott elégikus panasza, a nem-szakmabeli írók minden önlegyezgető hiúsága nélkül. Történetírónak érzi magát, nagy fellendülések historikusának, aki némi nagyotmondással: „A bécsi zsidók 1700—1900“ címezi művét¹, alcímében meg is jelezvén, hogy a kereskedelem, kultúra és politika szempontjait kívánja érvényesíteni. A közélet pártharcaiban szereplő férfiúnak könyve azonban mindenekelőtt a jelennek szól, hisz legelső sorában mindjárt ily vallomást tesz: „Öregem, vakon, szenvedések és bajok közt írtam ezt a könyvet. Midőn most világgá bocsátom, az a merész szándékom lebeg szemem előtt, hogy a németországi, főleg pedig az osztrák zsidó közvéleményre a zsidó nacionalizmus fontos és íme égetővé válo kérdésében hatással legyek.“ Milyen irányú emez állásfoglalás a szerzőnek önéletrajza után, mely pár éve megjelent,² nem lehetett kétséges. Ki annyira gyermeke korának, a liberalizmus lehetőségeket és tehetőségeket bontogató korszakának, kinek szívébe — mint könyve egy helyén mondja — melegen süttött 1848 március 13. napja, az a zsidó kérdést is csak az eszményi állam, az egyenlő polgári boldogulás, az ú. n. asszimiláció szempontjából nézheti, melynek mult századbeli sikerei elvakíthatták. A Lueger-éra harcai ugyan némileg kijózanították a mindig világosan ítélkező, ritkán elfogult praktikust — itt-ott mintha a Herzl cionizmusával is kibékülni látszanék —, ellenben nem szünik meg Cassandra szavát hallatni az osztrák zsidó nemzetiségi politika ellen, mely külön zsidó kúriákba kívánja tömöríteni a keleti tartományokban tömegesen együttélő zsidó választókat.

Nem tendenciamentes a könyvnek bevezető, történelmi fejezete sem, mely az Emlékeésekben már mint függelék szerepelt és mely most a „Jeruzsálemtől Pozsonyig és Bécsig“ csillogó címe alatt nagy léptekkel végigvezet bennünket Izrael gazdasági történetén az őshazából való

¹ Die Wiener Juden, Kommerz, Kultur, Politik, 1700—1900, von Siegmund Mayer. Wien, R. Löwit 1917. 8°, 521 l.

² Ein jüdischer Kaufmann (1731—1911). Lebenserinnerungen von Siegm. Mayer. Leipzig 1911, Duncker & Humblot 8°, 400 l.

távozása idejétől egészen a XIX. század elejéig, amikor a pozsonyi zsidó-utca szüli Mayert és a — bécsi gettót! A nem érdektelen fejezet látszólag annak a Sombart-ellenes tételnek igazolására íródott, hogy a zsidóságnak földrészeket átölelő világkereskedelme az újkor elején megszakadt, a modern kapitalizmus fejlődéséhez kevés köze, újabbkori érvényesülése csak a gettó kicsinyes viszonyai közt kezdődött ismét. A múlt századbeli bécsi ipar és kereskedelem, sajtó és irodalom, közélet és közgazdaság leendő nagyságai — ezen beállításban — szintén kívülről származtak be a magyar és morva határon túlról.

A könyv törzsfejezeteinek részletes ismertetését más helyen kíséreltem meg,³ itt e lapokban inkább az első, a pozsonyi szakaszból akarnék néhány általános érdekű, a gettót jellemző szemelvényt bemutatni, amelyekből a szerzőnek írásművészete is kitűnik. A gettó hangulatának rajzával kezdi: „Ebben az utcaszűkületben, melynek kitégítését a törvény tiltotta, az én koromban néhány ezer ember volt összezsúfolva, kiknek ezen a korlátolt területen kellett élniök, lakniök és meghalniök. Ebben az utcában, ahol — hogy a költőt idézzem — súlyosan és borúsán nehezedett fejemre az Ég, csak a munka és a gond járta, itt nem ismerték azt, ami az életet egyedül elviselhetővé teszi, „a szürke létnek időleges megszakítását némi derű és vígság által“. A gettó rácsai közt nem nevettek az emberek, még a gyerekek sem. Ama szó, mellyel a zsidó századok óta el-mellőz minden elnyomatást és megaláztatást: hisz góluszbán vagyunk, itt született e falak közt.

A beszédnek és a gesztusnak minden eleven mozgalmassága mellett az arcokban mégis állandóan bizonyos bátortalan iszony lakozott, mit olyasvalakiknél látunk, kik veszélytől félnek, vagy attól éppen megszabadultak. A gettó alap-hangulata az őt környező világgal szemben bizonyos rezignáció volt. Ám ez a lemondás-szülte kényszer a gettó lakosságából kiölte a naiv néprétegeket. Ezek a zsidók mind szárkász-tikusak voltak és ha az értelmiséghez tartoztak, radikális hajlamúak. Aki a zsidó-utca foglyai-val együtt élt és szenvedett, csak az tudja megérteni Börne bösz gúnyját, Heine cinizmusát, csak az tudja lelkileg felfogni, miért kellett Joh. Jakoby és Ad. Fischhofnak, Lassalle és Marxnak éppen zsidóknak lenniök.

Az első fejezet a zsidó-utca kereskedelmi életének van szentelve, mely bátran nevezhető Pozsony szabad kereskedelmének, mert hisz a városban még a szigorú céhrendszer uralkodott és mint szerző Metternichet idézi, ez a hatalmas „politikai, de nem gazdasági reakciónárius“ megtehetett valakit udvari tanácsossá, de nem posztókereskedőnek Brünnben vagy Pozsony-

³ Az IMIT. megjelenendő Évkönyvében.

Siegmund Mayer, a „Die Juden in Wien“ című nagy műve szerzője

ban. Mégis pl. a fűszernagykereskedés a gettóban nem tudott lábra kapni, mert ezt a szakmát egy keresztény kereskedő uralta a városban. „Philipp Scherz nagy cég volt, melyre engem később a Schröter-ház Freytag: Soll und Haben-jában sokban emlékeztetett. Az ember üzletét úgyszólván zsidó ésszel vezette. Szigorú katolikus létére a keresztény könyvelője mellett zsidó könyvelőt is tartott, hogy a vidéki zsidók levelezését és számlázását héber írásban végezhesse. Szoros ellenőrzés alatt tartotta zsidó vevőit, kiktől azt a közmondást szokta mondogatni, hogy a zsidót és a malacot csak a halála után lehet megbecsülni, de még pontosabban érdeklődött azok családjai iránt, vajjon leányai eladósorban vannak-e már. Mert abban a pillanatban irgalmatlanul beszüntette nekik a hitelt. „A zsidó boltos a leánya kiházásítása után rendszeren szegény emberré lesz,“ volt a meggyőződése.

A gettó asszonyairól és férfiairól szól egy külön fejezet, tán a legszebb az egész könyvben. Noha Mayer semmiképen sem mondható laudator temporis acti-nak, a régi nőről így nyilatkozik: „Kitartással és erős értelemmel áll reggeltől estig a férje oldalán. A munkában szívósabb és türelmesebb, mint az ura, nemcsak segítőtársa, hanem állandó támasza neki minden tekintetben. Ez az asszony, minden iskolai képzettség és ma oly drágán megfizetett „műveltség“ nélkül elég erős ahhoz, hogy együtt dolgozzék és elég tapasztalt és okos ahhoz,

hogy együtt tanácskozzék a férjével. És ez a dolog természetéből folyik. Az asszony, ki állandóan az üzletben tevékenykedik, ott folyton emberekkel áll szemben, kik gondolkodásra készítetik: ő árút akar nekik eladni, tehát ki kell találnia vevőinek ízlését, szükségletét és meg kell nyernie bizonyos tekintetben jóindulatukat; azok meg viszont hitelt akarnak tőle, meg kell hát óvatosan ismernie anyagi viszonyaikat, megbecsülnie hitelképességüket. Mindennek a hitves egyéni kiképzésére egészen más hatása van, mint a zsúrnak és regénynek, a színháznak és korzónak!“ Persze ma — folytatja vádbeszédjét a szerző — a baby születésnapja a mamának sokszorta fontosabb, mint férjének üzleti mérlege. A gyermeknek minden kívánsága teljesítettik, apa és anya egyaránt engedelmeskednek azoknak, kiknek parancsolniok kellene és ez a viszony nem változik jobbra, ha a gyermekek felnőnek. Úgy hogy igaza van annak a magyar zsidónak, kinek panasza szerint a gazdag embereknek ma már nincsenek gyerekeik, csak örököseik.

„Ha röviden és találóan jellemeznem kellene ama zsidó asszonyokat — mondja végül összefoglalva —, akkor egy szóval bátor lelkeknek nevezném őket. Ám, tisztelt olvasóm, ez a pozsonyi típus sokkal, sokkal régibb keletű, visszanyúlik még a történelem korszakain is túl. A jámbor zsidó családapa, miután pénteken este a templomban a szombatot köszöntötte, hazatérve ma is a Bibliának egy különös fejezete után nyúl. Énekről van szó, Salamon példabeszédeinek utolsó szakaszáról, mely a derék háziasszony dicséretét zengi és nekem még ma is, majd 80 esztendő múltával, fülemben cseng a sajátságos, szép melódia, mellyel apám ezt a nótát dúdolta.“ Olvasói és olvasónői részére, „kiknek kezeinél nincs német biblia,“ közli is sor alatt az „ésesz chájl“ költői fordítását, megjegyezvén, hogy a „chájl“ kifejezésére alig van német szó, melyben az erő és szív, a bátorság és derékség párosulna.

A gettó férfiának — bizonyára többoldalú — típusát kevésbé tudja egységesen kidomborítani: az részben a kereskedő becsületének és közgazdasági értékének öntudatos apológiájává válik, részben sikerült zsánerképekké tördelődzik szét. Fölényes iróniával idézgeti pl. egy később magyar nemessé vedlett öreg úrnak párbeszédét koros feleségével, midőn elhatározzák, hogy magukra veszik az egyedül üdvözítő vallást és — a pokol kínjait! „Igaz, hogy mindketten rosszul vannak megkeresztelve: az ember ma is lehetetlen zsargonban beszél, az asszony tovább is szidderlijéből imádkozik.“

Érdekes fej a gettó „tudósa“, „egy kis emberke hatalmas púppal, de okos arccal, valami Beer Oppenheim nevezetű német eredetű tanító, ki az egész városban, a keresztények körében is

nagy tekintélynek örvend. A Primärschule vizsgáin meg szokott jelenni és ha belépett, az egész közönség, sőt a városi plébános is felemelkedett helyéről. Az embernek bizonyára megvolt a maga tudása és nem volt minden szellem nélkül. Sajna, a Mendelssohn-nal való külső hasonlatosság arra a rögeszmére vezették, hogy zsidó filozófusnak és reformátornak adja magát, ami őt a többi intellektuellek részéről sok gúny tárgyává tette.

A gettó polgári társadalmának rajza után külön fejezet szól a vallásos és szellemi életéről, zsidó érzés nyilatkozik meg benne, sőt a szombat hangulata még ma is ihleti a szerzőt, azonban a zsinagóga és minden ritus — mint ő maga máshelyt mondja — annyira távolesnek immár tőle, hogy e tekintetben csak halvány és nem mindig pontos reminiscenciákat kapunk. Aránylag sovány a mondanivalója a hitközség beléletéről és szerepléséről kifelé. ellenben tartalmas lesz isméi az előadás, midőn a II. József-féle felvilágosodás terjedésére kerül a sor, mely a gettóban tudvalevőleg elég termékeny talajra akadt. „Allt a zsidó-utca bejárata előtt egy kis házikó, melyben több keresztény iparosnak volt a boltja. Az egyiknek ajtaja fölött széles cég-tábla húzódott avval a felírással: Zum Himmel auf Erden és alatta — nem is rosszul pingálva — egy rabbi, egy katolikus lelkész és egy dervis, mint egymásnak kezet nyujtanak: jól beillett volna akár Lessing Náthánjának címképéül!

Ha eme szívvel és szellemel megírt kor- és kultúrkép végén patetikusan felkiált a szerző: Ani hagever roo óni, én vagyok a férfi, ki ezt a nyomort látta és Deák híres jogfeladó nyilatkozatára hivatkozva felveti a szónoki kérdést, lesz-e ma valaki, ki „egy zárkózott nemzetiségi zsidóság proklamálása által új, és szükségképen végzetesebb gettót akarna teremteni“, akkor mi Magyarországon némileg Don Quichotte-harcnak látjuk e küzdelmet és éppen az ő könyve alapján nem látjuk sem a multat olyan sötétnek, sem a jelent olyan kecsegtetőnek. Ám sok irányban eszmekeltő, értékes és végig érdekfeszítő könyvéért mindannyian köszönettel, elismeréssel adózunk az aggastyánkorú, de friss szellemű szerzőnek.

Művészi kivitelű BEKÖTÉSI TÁBLÁK

a **Múlt és Jövő**
1917-iki évfolyamához

valamint az előbbi évfolyamokhoz

Ára portóval együtt 5 korona
A díszkiadáshoz portóval együtt 6 korona

Ádám és Éva — Adam und Eva A putnoki chevra kadisa könyvéből — Aus dem Chevra-Buch zu Putnok Rebeka és Eliezer — Rebeka und Elieser

A PUTNOKI KÉPES CHEVRAKÖNYV

Illusztrációkkal díszített chevra-könyvekkel gyakran találkozunk. Mert a zsidóság sohasem tekintette a halált fekete pontnak, az élet befejezett mondata után, hanem inkább egy új, örökkévaló élet kapujának, amelyet feldíszíteni, ékesíteni igyekezett.

A putnoki szentegylet nagy folio-alakú tagkönyvét Jicchak Aharon Kohn rajzolta 1861-ben. A címlapon sír- és koporsókészítő eszközök és ásókkal repülő koronás angyalok. Majd a chevra szabályai következnek, amelyek igen szigorúak.

A chevraelnökről nem szabad még a háta mögött sem rosszat mondani. A rabbi feddő prédikációjánál mindenkinek kötelessége jelen lenni „különböni büntetés terhe alatt“. Mindenkinek „inaskodnia“ kell három évig, mielőtt a „tisza asztal“ elé kerülhet. Mindenki köteles beteget látogatni, haldoklónál, halottnál virrasztani, sorrend vagy sorshúzás szerint. Mindezek a szabályok pedig gyönyörű héber betűkkel, pompás iniciálékkal és művészi ornamentikával vannak megrajzolva, szintúgy a tagok nevei is a nagy foliókon, melyeknek felső felét a biblia egy-egy jelenete díszíti.

Az illusztrátor sorra megy a bibliai elbeszéléseken és tiszta véletlen, hogy kinek a nevét

יוסף מפרש את סרעה פראע פרה דעטוב ושבע השבלים העטות חלום אחד הוא ועמה יוא קרעה

יעקב חלום וראה סולם דעב פרה וראה זערה וראה אדמונד

József megfejté Fáraó álmát — Josef deutet den Traum Faraos

A putnoki chevra kadisa könyvéből

Jákob álma — Der Traum Jakobs

אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה עלך אברהם ויקח את הנזיר לעלה פחת בו :

Izsák feláldoztatása — Die Opferung Isaks

חבא וקנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים ופיצו קשם ויחדלו לבנות ערבן קרא את שמה בבל

A putnoki chevra kadisa könyvéből

Babellornya — Der Turm von Babel

milyen bibliai jelenet ékesíti. Csak az elsőben van tendencia, amikor a rabbi neve fölé tudós társaságot rajzol. Utána R. Dávid Groák fölött Ádám és Éva teljes aktban, alatta az idézett: „És vett a gyümölcséből és evett és adott a ferjének is és megnyílnak mindkettejük szemei és láták, hogy meztelenek”. R. Dávid Groáknak bizonyára mindehhez semmi köze sem volt. Aminthogy bizonyára minden célzatosság nélkül került az utána következő lapon a chevra orvosának neve fölé az a jelenet, amint Káin megöli Ábelt. A rajzoló bizonyára nem akarta ezzel a chevra orvosát megsérteni.

Maguk a rajzok különben, ha dilettáns munkái is, mégis a kompozícióban, a grafikai pontok és vonalak finom szönyegszerű kezelésében művészi tehetségről tanuskodnak. Kohn Izsák Áron, talán ha nem a putnoki chevra könyvben, hanem ihletőbb és fejlesztőbb helyen fejtette volna tehetségét, más eredményekre is juthatott volna. De a ráfszoknyás rokoko Rebeka és a szőrsubás, magyarruhás Eliezer és a többi figurák így is érdekesek és figyelemreméltóak. És köszönettel tartozunk Weinberger Vilmos elnöknek, hogy az értékes nagy könyvet reprodukálás végett a Mult és Jövőnek rendelkezésére bocsátotta: (S.)

ויקח נח קובת ויעל עלת ליהוה ויאמר אלהים הנני מקים בריתי את קשמי ונתתי בענן לדורת עולם

Noé oltára — Der Altar Noahs

וירא ודנה שלישה אנשים נצבים עליו וירין לראתם וישתחו ארצה ויאמר שוב אשוב ודנה בן שלשה

A putnoki chevra kadisa könyvéből

Abrahám és az angyalo — Abraham und die Engel

PATAI JÓZSEF: ÜZENET BIALIKTÓL

gy magyar zsidó katona keresett fel, aki egyenesen Odesszából jött és üdvözetet, arcképet és könyvet hozott Bialiktól. Szerényen átadta az üzenetet és a kis csomagot és sietve el akart köszönni.

— Tudja-e Ön — marasztaltam — kicsoda az a Bialik?

— Hogyne tudnám? — felelte a katona önérzézetesen. Héberül nem tudok ugyan, de ismerem Bialik gyönyörű verseit magyarul a Patai-féle „Héber költők“-ből és a bevezetésben olvastam, hogy ő a legnagyobb ma élő héber költő.

— És mit tartanak róla saját hazájában, Odesszában? — kérdeztem.

— Ott egyszerűen istenítik. Olyan tisztelettel körülvenni embert még nem láttam. Valósággal rajonganak érte kicsinyek, nagyok. Ha megjelenik az utcán vagy valamelyik gyülekezésben, az emberek kipirult arccal utat nyitnak neki, mint valami fejedelemnek vagy szent prófétának.

— Hát Bialik csakugyan próféta-poéta — mondom. Ha ön eredetiben olvashatná a héber költőket, látná, hogy a próféták óta nem volt ilyen költője a zsidóságnak. Se Juda Halévi, se Gabíról, sem Ibn Ezra és azóta is egyetlen héber poéta sem hasonlítható hozzá. Nem csoda, hogy őt kivételesen saját hazájában is prófétának becsülik.

A katona elbúcsúzott. Egyedül maradtam Bialik arcképével és új könyvével. Mélyen a szemébe néztem a kissé orosszá idomult nagy zsidó fejnek és az arc vonásaiból feleletet akartam kiolvasni sok zaklató kérdésemre. A költő tekintete mintha kissé megtört volna, amióta legutóbb találkoztam vele. Pedig nagy fájdalmak ültek akkor Bialik arcán. A háború elején volt, amikor a „háború“ szó még tele volt romantikával, amikor a sebesülteket még virágkoszorúkkal várták a pályaudvarokon és a tömeg odakint lábujjhegyre ágaskodott és a lámpások vasrúdjaire mászott fel, hogy jobban láthassa a hősokeket. Bialikot akkor is csak a háború szomorúságai sujtották. Nyári üdülőhelyéről, Franzensbadból menekülve, heteken át, mint ellenséges állam polgára internáltan ide-odahánykolódott, míg végre nagy és leküzdhetetlennek látszó akadályok lebírása után Magyarországon és Románián át hazasurrantott Odesszába. Itt Budapesten a predeáli vonatra fél napig várva, bebarangoltuk a várost. Az utcák tele voltak száguldó katonai autók trombitás töftőjével, vontatott nehéz ágyúk dübörgésével és cserfaágakkal feldíszített menetelő ezredek zenekaros énekével. A lelkes izzó hangulat engem is magával ragadott. Bialik lehangoltan fordult hozzám:

הנה ארבעה עשר
פירוש לביאור
מאת הרב יוסף פטאי
ד. נ. ב. י. כ.

23-V-1918
2013/14

Bialik legújabb arcképe. Alatta a nagy költő héber dedikációja: „Béke-üdvözet a mélységekből barátomnak és a Nép barátjának, dr. Patai Józsefnek, egész szívvel tisztelőjétől „Ch. N. Bialiktól“. Odessza, 1918 V. 23.

— És mégis, testvér — mondotta zengő héber nyelvén —, mindezeket a hangokat túlkiáltja a legfelsőbb parancs: „Ne ölj!“

Azóta négy hosszú esztendő mult el és ezt a legfelsőbb parancsot még mindig elnémítja a nagy világöldöklés zaja. Oroszországban pedig a „Ne ölj“ apostolai maguk is csak gyilkos fegyverekkel tudták a népet a zsarnokságtól megszabadítani. Bialik akkor Budapesten még nem hitt Oroszország leveretésének lehetőségében, de biztosra vette, hogy a felfegyverkezett orosz nép le fogja rázni a nyakáról a cári jármot. Halkan, félénken fejtette ki előttem ezt

a meggyőződést, ezt a szinte prófétai látomását, amely bekövetkezett és beteljesedett.

De hogy milyen rettenetes idők jártak közben az orosz zsidóságra, azt szomorúan illusztrálja Bialik új könyve, a „Kneszeth divre szafruth“ (Irodalmi holmik gyűjteménye), amelyet az Odesszából jövő katonával küldött.

Az előszóban elmondja Bialik, hogy mekkorát változott az idő, amióta ezt a könyvet sajtó alá rendezte és amíg csakugyan napvilágot láthatott.

„Másképpvel ezelőtt — írja —, amikor e gyűjteményes munkába fogtam, még fenytett bennünket a gonosz zsarnokság botja. Dühöngő vihar indult, hogy kitépje gyökerestől Izrael városait és szétszórja lakosait, mint a hegyi pelyvát. Ekkor Odesszában — ez volt az egyetlen hely, ahol a héber könyvkiadás még pislákkolt kissé — egy kis társaság gyűlt össze, a héber írók megmenekült kis maradékcsapata, akiket a kegyetlen rendelet, az új hadrianusi tilalom a héber és zsidó nyelv ellen, megfosztott minden irodalmi menedékhelytől. Akkor kaptam, épp idejében a moszkvai Zlapotolsky Hillél ajánlatát, hogy adjak ki az ő költségén héber gyűjteményes könyvet, melynek minden jövedelme a kenyerüktől megrabolt héber írók támogatására szolgáljon. A „különleges viszonyok“ dacára — keserves és átkozott viszonyok, amiket az ember egy életen át sem felejthet el — összegyűjtöttem az anyagot. Nem törekedtem nagy dolgokra, nem csináltam „programot“, csak egy cél lebegett szemem előtt, hogy ideiglenes gyülekező helyet teremtsék megmaradt íróinknak, egy helyet, ahol hangjukat hallatják, bármiképpen is, csak hogy kivetkőzzenek valahogyan a hallgatás borzalmából.

„Óvakodtam és nem engedtem érinteni a gyűjteményben semmiféle aktuális kérdést. A mostani időkről, gondoltam, melyekhez hasonló nem érte Izraelt, az átkozott emlékü Hadrianus és a keresztesháborúk óta, jobb hallgatni, mint elmélkedni. Ezzel azt hittem, megszabadultam a cenzura súlyos bilincseitől is. De tévedtem. Egy teljes évig hevert az ártatlan „irodalmi holmi“ a cenzuránál, melynek az volt a taktikája a héber könyvekkel szemben, hogy sem nem engedélyezte, sem le nem tiltotta, hanem egyszerűen magánál tartotta — és ki tudja, még meddig tartotta volna vissza, ha nem jön közbe a forradalom, amely felforgatott mindent fenekestől.

„Most megjelenhetik a könyv minden „engedély“ nélkül. Az „óvakodás“ tehát hiábavaló volt. De utólag is helyesebb így. A napi eseményekről szóló elmélkedések idejüket mulják, a tiszta irodalom pedig mindig aktuális.

„Mindenesetre boldogabb a gyűjtemény születésének, mint fogantatásának ideje.“

Ezekről a hadriánusi és kereszteshadjárati időkről érkeztek itt-ott hírek hozzánk is a sem-

leges államokon keresztül. Úgy látszik, nem volt túlzás semmi sem. Az oroszországi zsidók rémnapjairól csak azután fogunk részleteket hallani, amikor majd elkövetkezik mindenütt a fellélegzés, a visszaemlékezés és az érdeklődés ideje.

A gyűjteménybe Bialik verseket, essay-eket és novellát írt. Mindegyikben egyformán mély. Poétikus műveit nem kell méltatni. De a Halácha és Agáda lényegéről és a héber nyelv fejlődéséről szóló fejtegetései is Bialikhoz méltóak. Más dicsérő jelző fölösleges. A versein és prózáin borongó régi melancholia különben nem igen igazolja azt a szállingó hírt, hogy Bialik, mint a legnagyobb ukrainai héber nyomda- és könyvkiadó cég tulajdonosa már „hadimilliomos“. Talán csak „könymilliomos“ lett a háború alatt, mint költőtársa, Morris Rosenfeld. Találunk még a könyvben verseket, elbeszéléseket és cikkeket más héber íróktól is (Fischmann, Frischmann, Mendele, Ben-Eliezer, Simonovics, Tawiw, Steinmann, Glückson, Rabiniczky stb.), megemlékezéseket az elhunyt Perezről, Frugról, Solem Aléchemről, a jubiláló Achad Haamról és haláluk 300-ik évfordulója alkalmából Shakespeare-ről és Cervantesről, sőt Rabin-dránath Tagoreről is, aki, újabb hírek szerint, talán Nobel-díjas testvérét fogja köszönhetni Bialikban. Ha az ukrainai köztársaság reá nyomatta a bankóira a szöveget héberül is, talán nem restel majd egy héber költőt erre a kitüntetésre komolyan ajánlani.

A „Kneszeth“ kiállítása és ehhez viszonyítva a könyv ára szomorú bizonyosság, mekkora lehet Oroszországban is a papirhiány és mennyire sülyedt a háború alatt a nyomdai technika. Milyen gyönyörű művészi köntösű héber könyvek kerültek ott ki sajtó alól és milyen szürke és színtelen ez a háborús héber kiadvány. Ilyen terjedelmű és kiállítású könyv ára azelőtt fél rubel lett volna, a „Kneszeth“ ára hat rubel.

Mégis diadal ez a könyv. Csillogó láncszeme azoknak a győzelmeknek, amelyekkel a héber kultúra mindig diadalmaskodni tudott a Hadriánusok rendeletein és a kereszties hadjáratok üldözésein. Üzenet ez a könyv a távolból, a zsidó kultúra legnagyobb mai reprezentánsától, hogy a zsidó szellem élni fog örökké. Hiába szerveznek ellene ellenséges táborokat, eleven, vagy ólomkatonákból hiába akarják vérrel és vassal, vagy cinizmussal és árulással elnyomni, a zsidó szellem élni és alkotni fog örökké.

Gyűjtsük össze a Mult és Jövő példányait és az év végén hatalmas albumunk lesz. Bekötési tábla 5 kor.

Porosz zsidó hős temetése a lemergi zsidó katonai temetőben. (Horváth főhadnagy felvétele)
Bestattung eines preussisch-jüdischen Helden in Lemberg

Tábori rabbik a lemergi rabbi sírjánál
Am Grabe des Rabbi S. Nathanson

A TÁBORI RABBI A HADTÁP- VONALBAN

tábori rabbi működéséről a fronton, valamint a hinterlandban már olvastunk a Mult és Jövőben. E kettő között van a hadsereghez, azaz a szállásmesteri hivatalhoz beosztott rabbi, aki közel a front-hoz fejt ki működését. Talán nem lesz érdektelen, ha az utóbbiakról, akik közé magam is tartozom, röviden megemlékezünk. Bátran állíthatom, hogy nálunk egyesül a két lelkészet különböző működése, amelyet a legutóbbi hivatalos jelentésemben a következő kilenc pontban foglaltam össze. 1. A zsidó katonák rituális ellátása, főleg az ünnepek alkalmával. 2. Széderesték és egyéb ünnepi házi szertartások ren-

dezése. 3. Istentisztelet a kórházakban és a templomokban. 4. Az első vonalban küzdő zsidó katonák meglátogatása legalább egyszer havonként (Pastorierung). 5. Általános kórházi látogatás, 6. Hadi esküvők. 7. Temetések és exhumálások. 8. Hadi özvegyek és árvákról való gondoskodás (Aguna-ügyek). 9. Szeretetadományok zsidó katonák és sebesültek számára.

Csak a véletlen hozta magával, hogy a 10-ik pontot kihagytam, mert igazán a tábori rabbi tizparancsolata tíz pontból is állhat, sőt kell is, hogy úgy legyen. Ez a 10-ik pont pedig a katonákkal való atyai bánásmód. A kilenc pontról átnyújtottam a működés egyes epizódjait megörökítő fényképeket is, a tizedikről nem lehet fényképet készíteni. Mint a színáji tizedik parancsolat, a „ne kívánd”, — az önzetlenséget hirdeti. A tábori rabbi az egyenruhában ne katonatisztet

Istentisztelet a fronton
Feldgottesdienst

Perl szakaszvezető Talmudot tanul a lövészárkban
Talmudstudium im Schützengraben

érezzen és lásson magában, hanem a szegény szenvedő zsidó katona atyját, aki elé minden baka bátran kitárhatja lelkét, fájdalmát, panaszát.

A kilenc pont Tätigkeitsberichtjáról hasábokat lehetne írni, de a legfontosabb mégis a tizedik. Időt, fáradságot és sokszor nélkülözést nem sajnálva, arra kell törekednie a tábori rabbinak, hogy mindenütt ott legyen, ahol szenvedő testvéreink kétszeresen érzik a háború iszonyú fájdalmait, küzdenek, mert katonák, de sokszor szenvednek, mert zsidók. Egy jól sikerült Peszachakció vagy szépen hangzó szónoklatok még nem emelik a tábori rabbit hivatásának magaslatára. De a tizedik parancs betartásával közelebb jut híveinek lelkéhez és ezzel Isten és embernek tetsző missziót végez.

Fischer Vilmos,
a 2. hadsereg tábori rabbija.

PAP IZSÁK: JÁKOB

Sötét, vak éjben egymagam maradtam;
Csillagtalan borult reám az ég,
Egy jajmadár röpült fölém riadtan.

Köröttem minden romlás, korhadék,
Homály fölöttem, útlanság alattam,
Halálszagával lelket fojt a lég.

Remegve, sírva, fájdalomba bújva,
Halál küszöbjén, életen túl
Lelkembe mart vad rémületnek ujjá.

S nagy messzeségből látom, hogy megindul:
— Ráismerek a harcok Isten-Úrra —
S a jajkiáltás fáradt szívemen ful.

Szemének csendes rebbenése verdes
Kemény, zárt ajkán némaság ítél,
Nemsuj'ó ökle mélyre ér a sebhez,

Mely illetésén új vérzésre kél
S a bűnt, mit ember gyáva gögje leplez,
Ő megjelenti: harcok, nem kímél.

Hogy felcsapódik víz ölén a hullám,
Ha lelkén érzi dörgés mennykövét.
Úgy ébredett ki torló szóra durván.

Ezernyi fájás, gyötrellem, sötét
És minden kinnal önmagába hullván
Visszázó pörrel szól, bár tudja, vét.

Így álltunk szemben: ezredévre nőttek
A harcok éjjel vádas percei:
Ostromló kedve mind kínzóbb, erősebb
S piroslobb vérrel mond választ neki
A lélekajtón nyílt, feltörött seb;
A szörnyű bajvívást nem rettegi.

Már ébredett kelet felől a hajnal,
Felszállt ködökkel felszállott az Úr.
Egy ember sajgott fájdalommal, jajjal,
Bénára törten, lelkével balul. —
Mögötte véres nap korongja nyargal
S az emberárnyék néma égre nyúl.

DR. HELLER BERNÁT: ZRINYI MIKLÓS, A KÖLTŐ

— Születésének 300-ik évfordulójára —

A SZIGETI VESZEDELEM BIBLIKUS IHLETE.¹

Magyar nemzeti költészetünk kiváló kép gazdag erkölcsi értékekben. Egy Kölcsey, egy Arany, egy Eötvös etikai nagyságát más irodalmaknak elsei is ritkán érték el, sohasem haladták túl. Melléjük sorakozik a régi irodalomból Zrinyi Miklós, a kötelességtudás, a kötelességvégzés példaadó bajnoka. Zrinyi, Eötvös, Arany nemcsak költői, nemcsak erkölcsi, hanem egyúttal vallásos lángelkek. Arany a maga egyszerű, határozott, nagy körvonalával a református vallásosságának adott alakot, testet. Eötvös a katolikus hitnek nemes képviselője, mély megértéssel minden más vallásosság iránt. Zrinyi, a költő, a küzdelmes katolicizmus fia, Pázmány Péter neveltje, mint sok egyébben, vallásos türelmes-ségben is meghaladta a korát. Kortársai a nemzetet dúló vallásos küzdelmek közepette az ország megmentését attól várták, hogy az ő felekezetiük diadalmaskodik, Zrinyi attól, hogy a küzdelem elnémul.² A Szigeti Veszedelem congeniális kutatása közben Arany János feltárta Zrinyinek nemcsak epikai, hanem vallásos ingeniumát is. Nem csoda, sőt nem is véletlen, hogy Zrinyinek legfőbb művében épp Arany érezte meg Szent Írásunk lehetétét.

„A „Szigeti Ostrom” költője hosszú, töredelmes imát ad hőse ajkára. Nincs ez fölpiperézve világi dísszel s ha Zrinyi ez imában követi valamely elődjét, a királyi szent dalnok, az ó-szövetség himnuszainak ihletett énekese az. Midőn Sziget daliája teljes bizodalommal fordul istenhez: „Te vagy énnékem győzhetetlen fegyverem, pajzsom, kőfalam, minden reménységem” (II, 65), a zsoltáríróit véljük hallani: „Az úr én kösziklám és én váram és én szabadítóm; én erős istenem, én erősségem, én ő benne bízom, én pajzsom és az én szabadulásomnak szarva, én felmagasztaltatásom” (Zsolt. XVIII, 3). Midőn esedezik: „Hajtsd le füleidet az magas kék égből, Halld meg könyörgésemet kegyességedből” (II, 66), eszünkbe jut a fohász: „Hajtsd le, uram, a te füleidet, hallgass meg engemet, mert én nyomorult és szegény vagyok” (Zsolt. LXXVI, 1). Ha bűneiből kegyelem által megtisztulni óhajtván, így esedezik: „Moss meg

¹ Még 1895-ben jelent meg Farkas József érdekes értekezése: *A biblia hatása a „Zrinyiász”-ra* (Magyar Zsidó Szemle XII, 418—426). Hogy ugyanerre a tárgyra visszatérünk, azt időszerűvé teszi az évforduló ünnepi oka, szükségessé pedig az anyagnak nem jelentéktelen bővítésén felül a merőben más feldolgozás.

² Ezt az eszmét kifejtette Beöthy Zsolt nagyszabású előadása Zrinyiről a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1918 május 4-iki ünnepi gyűlésében.

szent lelkeddel, mert rút, mocskos vagyok.“ (II, 70), Dávid reménykedését halljuk: „Valóban, moss meg engemet az én álnokságomból és az én bűnömből tisztíts meg engemet. Moss meg engemet izsóppal és megtisztulok; moss meg engemet és fehérebb leszek a hónál“ (Zsolt. LI, 4, 9). Mikor ezt mondja: „Feledközzél meg vétkeinkről, Mert tégedet nem *holt*, hanem ki most is él, Dícsér és nevedről tisztességet beszél“ (II, 71), vagy mikor így foházkodik: „Ne engedd . . . (a pogány töröknek), hogy a te szent nevedet ők megnevetnék. Mitőlünk te hol vagy, kevélyen kérdeznék“ (II, 73); vagy midőn Istent dicsőítve felkiált: „Nem nekünk, uram, nem nekünk tisztességet, De szent nevednek adj örök becsületet“ (II, 75); minden hívő lélekben a zsoltár visszhangzik: „Avagy beszél-e a koporsóban a te kegyelmességedet és a te igazságodat az halálban? (LXXXVIII, 12). Nem a megholtak dícsérik az urat, sem akik a föld alá mennek. Hanem mi áldjuk az urat, mostantól fogva mindörökké“ (CXV, 17, 18). „Miért mondanák a pogány népek: hol vagyon most az ő istenök?“ (Zsolt. CXV, 2, LXXIX, 10. XLII, 4). „Nem nekünk, nem nekünk, hanem a te nevednek adj dicsőséget, a te irgalmasságodért és a te igazságodért“ (CXV, 1). Könnyű lett volna Zrinyinek az ima szövegét újból fogalmazni, de vajjon akkor nem hiányzott volna-e belőle azon mély vallásos ihlet, mely így általa ki van fejezve.³

Az Arany jelölte irányban tovább mehetünk. Szigeti Zrinyi még egyszer fordul fohászával Istenhez, amikor Farkasics Péter

Az Istenhez küldé vitéz tiszta lelkét. (VII. 37.)

Halottasbeszédet mond, mely akár Pázmány Péternek is becsületére válnék, fönségeset, az ember gyarlóságáról, a bajnoki hírnév örökkévalóságáról. Szembe állítja az emberi test romlását a föld egyéb lényeiének és jelenségeinek megújulásával, megifjodásával. Élünk tova tűnik

Mint harmat nap előtt, mint hó az tűz előtt,
Mint álom előttünk, mint füst az szél előtt.

A rút kígyó

Elveti vén bőrét s megifjul testében.

Az Istenábrázatra ékesített ember nem tér meg,
nem újul meg.

Megvénheszik a föld, elveszti szépségét,
De újul, ha éri kikelet idejét.

A forrásban folyvást friss ér buzog, az emberben
nem újul meg a vér.

Víz, tűz, föld és nagy ég tartanak sokáig:
Ember, ezek ura, egy szempillantásig . . .

Mint a Szigeti Veszedelem fölmagasztosodásainál általában, itt is a Szent Írásból merítette ihletét a költő. Megihlette Jób elmélázása az asszony szülte ember rövid életének nyomorúságán. Kinyílik mint a virág s már is elhervad, fut mint az árnyék s meg nem áll. A fának

³ Arany, Zrinyi és Tasso, Prózai Dolg. 50, 51.

van reménysége: ha kivágják, ismét megújul s nem hagy föl a sarjasztással; ha elvénhedett a földben a gyökere, ha el is halt a porban a törzsöke, a víz illatától kivirul s galyat hajt mint a friss sarj. De ha férfiú meghal, elfogyott az ereje, kimult, hová lett! . . . Míg el nem apad a tenger víze, míg ki nem szárad a folyó, míg el nem enyészik az ég, föl nem ébred az ember, álmából föl nem serken (Jób XIV).⁴

Az emberi lét mélységeit tehát a Szent Írás világításával szemléli Zrinyi. De, úgy látszik, ugyancsak a Szent Írás az ő kalauza akkor is, amikor képzelete a poklok fenekére száll. Egész művének kétségtelenül legizgalmasabb, valószínűleg kísérteties eleme Alderán varázslata (XIV). Nem kutatjuk e helyütt s mások kutatásaiból sem vesszük át, mit honnan merített ez a bámulatos, mozgalmas, módfölött gazdag ének. De valószínű, hogy erősen közrehatott a biblia sajátos, idegenszerű elbeszélése is az endóri halottidéző nőről (I. Sámuel XXVIII). Saul király a filiszteusokkal megvívandó csata előtt kétségbeesett elhatározással az endóri halottidézőnőhöz fordul s földidézeti vele Sámuel. Sámuel háborogva fölszáll s megjósolja Saul királynak, hogy hadastul odavész, hogy másnap fiaival együtt már ott lesz nála, Sámuelnél. A Szigeti Veszedelemben Alderán földidézi Hazret Alit, Ali fönségét. Ali rátámad

Kicsoda engemet kínombul fölzörget,
És nagyobb kínra hij átkozott fejemet?
Igy szól Ali: Kicsoda fekvő helyemet
Kereste meg, s nyugvásbul fölraz engemet? (XIV, 59.)

s még folytatja kifakadását, amely erősen emlékeztet Sámueléra: miért háborgattál, miért zavartál föl (I. Sám. XXVIII, 15). Miként Sámuel, úgy Ali is vészt jövendöl; Sámuel megjósolta, hogy Saul másnap már vele lesz, Ali is megjósolja Szolimánról (?)

Mert ő fog énvelem égni örök tűzben. (XIV, 63.)

Ha így a pokol mélységeibe az endóri halottidézés világít Zrinyinek, ugyancsak a Szent Írás gyújt szövétneket „egekbe látó, egekbe látó“ szemléletének. Az első rázendítés után és a végső kicsendüléskor üti meg a Szigeti Veszedelem ezeket a magasztos hangokat. A mű küszöbén megszólal maga az Isten. Ezt a merészséget enyhíti, igazolja költőnknek az a tapintata, hogy a Szent Írás fordulataival, biblikus nyelvezeten szólaltatja meg (I, 12—27). A keménynyakú magyarok elfajultak. Pedig miként a zsidókat Egyiptomból, úgy őket Scythiából tejjel-mézzel folyó földre telepítette meg az Isten. Megáldotta vitézséggel, „egy jó magyar tized kergetett“, mint Leviticus XXVI, 8 szerint öten

⁴ Ez az egybeállítás bizonyosságot tesz Zrinyi forrásáról, de bizonyosságot átalakító, teremtő erejéről is; ha a Szent Írás hatását figyeljük meg a Szigeti Veszedelemben, hasonló eredményre jutunk mint Arany, amikor a költőnek Tassohoz és Vergiliushoz való viszonyát elemezte.

százat, százan tizezret. Szent királyokkal megajándékozta őket. De ők hálátlanok. Ideje, megismerniök: „Én vagyok ama nagy bosszúálló Isten”. „Kiálnak én hozzám s nem hallom meg őket.” „Harmad-negyed izig büntetés lesz rajtok.” De

Jaj török, néked, haragom vesszejének!
Te vagy, de eltörlek, ha ezek megtérnek.

Ez tisztára változata Jesája próféta szózatának: „Oh Assur, haragom vesszeje” (Ig. X, 5). Ezt a jésajai képet Ali is használja a törökről:

Nem örül az Isten büntetés-vesszőben... (XIV, 63.)

Isten ekkép elrendelte a magyarok bűnhődését, Mihály arkangyal könyörög érettük

Uram! jámborokat fogod-e rontani
És az hamissokért fogod-e megverni?” (I, 25.)

Hasonlóan, mint ahogy Ábrahám könyörgött Szodomáért (Gen. XVIII, 23–33).

Az égi ökonomiának, a mennyei seregeknek világába még merészebben hatol a hősköltemény záró éneke. Ebbe a hatalmas képbe belevegyül már az egyházi legendának és költészetnek nem egy színe, vonása. De az alapszint Jesája próféta fölavató látomása adja (Jesája VI), aki az Örökkévaló köré álló szerafim énekét hallja: Szent, szent, szent az Örökkévaló, a seregek Ura. Ezt a szózatot visszhangoztatják Zrinyinél is a „Cherubin, Szerafin seregek” karai. Mit zengenek még?

Zsidó poétának untalan az versek
Királyi formára hárfájával mennek.

Szóval a mennybéli angyalok szájába Zrinyi magasztosabbat nem adhat Szent Írásunk zsol-tárainál, amelyekkel szigeti Zrinyi is fordul Istenhez.

*

A Szigeti Veszedelem bibliaszerűségének fényénél eltűnik egy folt, amely látszatra hozzá tapadt a költő Zrinyi nemes türelmességéhez. Amikor — a hősköltemény megindulásakor — a Mindenható „egy szemfordulásból világot megnézi”

Látá az magyarnak állhatatlanságát
Megvetvén az Istent, hogy imádna bálvánt...

Ez csak a reformációra vonatkozhatik. Zrinyi bálványimádóknak akarja-e a protestánsokat bélyegezni? Ez ellenkezik dicső pályájának minden megnyilatkozásával. Zrinyi a megértést, a megegyezést elvvé, hitvallássá emelte, ezt vallotta munkáiban, leveleiben. A Mátyás király életéről való elmélkedéseiben fejtette ki leg-gazdagabban. Bármennyire becsüli is Mátyás királyt, elítéli a vallás ürügyén megindított cseh háborúját. A saját korát vádolja, nyilván a saját királyát is, hogy a vallással visszaél háborúskodásra. Pedig a kereszténység nem tanítja, „hogy fegyverrel kell eretneket, törököt az mi hitünkre hoznunk”, inkább azt, „hogy békeségesen, tűréssel, szenvedéssel szenvedjünk

mindent. Az mi hitünk más vért nem akar ontani, hanem az maga fiait az Isten dicsőségére”. A keresztes hadakból, az eretnekek és hitetlenek elleni küzdelemből nem következik, „hogy a Mahomet, vagy Calvinus János, vagy Luther Márton hite megbántására és semmivé tételére cselekedték ezeket, sem hogy erőszakkal más tévelygőket a mi hitünkre hozzunk: különb professziója vagy az katolikus hitnek, az ő géniumja idegen a háborúságtól”. „Vannak más okok és méltók, kik kényszerítének az török ellen, religión kívül is fegyvert fognunk.” Korholja a korabeli papokat, hogy „éjjel-nappal szegény országunkban zelusnak neve alatt luteránusok s kálvinisták ellen declamálnak, ezekre hadakoznak és kiálnak, nem mezítelen igazságnak okaival és az Istentől rendelt instructióval, hanem haraggal, gyűlölséggel s ha őtőlök lehetne tűzzel-vassal”. Kárhoztatja azokat, kiket nem a kegyesség, hanem a szenvedély, a nagyra-vágyás indít, ezek Krisztusnak „intentióját, fundatióját és testamentomát elrontják”. Zrinyi nem követi egyháza vakbuzgó papjait. Saját útján jár, amint egy latin levelében írja: „quod non sim Heliotropium,” nap után járó fű, vel pap után járó fű.

Ily felfogással Zrinyi nem bélyegezheti a protestánsokat bálványimádóknak. Vegyük szemügyre a kapcsolatot, amelyben ez a kárhoztató szó esik. Korának kedvelt eszméjét követve, Zrinyi is párhuzamot von a magyar és a zsidó nép közt. Mint ahogy Isten a zsidókat Egyiptomból kiszabadította, vezérelte és Kánaánba telepítette, úgy vezérelte a magyarokat Scythiából a tejjel-mézzel folyó Pannoniába. A zsidók rútul hálálták meg az isteni gondviselést, bálványt imádtak. Ennek a bibliai elbeszélésnek párhuzama követelte, hogy a magyarok is bálványimádásban részeseknek tűnjenek fel. Bálványimádóknak tünteti fel őket nem Zrinyi türelmetlensége, hanem a bibliai stílus. Az eposz többé erre a gondolatra vissza nem tér. Nem adja meg neki azt a szankciót, hogy Istennel mondatná ki. Négy versszakkal alább Isten veszi át a szót, de mennyivel enyhébben haragszik, hogy Gyönyörködnek külömb-külobb vallásoknak.

Így siet a költő tompítani a bibliai hasonlóság-nak életét.

Zrinyi maga egyik levelében egyszerűen, világosan, nemesen fogalmazta a saját fölfogását, melyat gyakorlatban követett: „többre becsülöm a jó lelkiismeretű luteránust a rossz katolikusnál”. Ha ezt az elvet minden felekezetnek minden más felekezethez való viszonyára kiterjesztjük — pedig Zrinyi írói munkásságát és államférfiúi irányzatát ismerve, ki kell reá terjesztenünk —, akkor Zrinyit oda kell állítanunk Lessing és Eötvös mellé az emberiség azon magaslatára, hol a benső hit találkozik a megértő tisztelettel minden vallásos érzés iránt.

JELLINEY DEZSŐ: VERSEK AZ APÁM SÍRJÁN

HALOTTAS HÁZUNK.

Mindenki csöndesen jár halvány arccal,
Kisírt szemünk oly fáradt, tétova,
Átborzad sejtőn, halkan a szoba
És megtelik bánattal, mély sóhajjal.

A tükör mind sötéten letakarva,
A bútorok tűnődnek csöndesen...
Némán borong tárt imakönyveken
Friss könnyecseppek bánatos halvány rajza.

Halk-lobogva ég a halotti mécses,
Lángja — aranykönny — lágy fénnel dereng,
Körül a halál misztikuma leng.

Most mindennek szíve van, minden érez,
Mindent láthatatlan gyászfátyolba von.
A bennünk élő csöndes fájdalom.

A GYÁSZHÉT.

Mezitlen lábbal, megtépett ruhába,
Kis zsámolyon, egy sorban, hallgatag
Ülünk-ülünk szörnyű teher alatt,
Meggörnyedve, búsongva, csöndbe, gyászba.

Lelkünkön még bús képek árnya reszket
A temetésnek napja... hull a hó...
Csöndesen jön egy-egy látogató
S oly lassan telnek és fájón a percek.

Esti minján... komoly férfiak jönnek
Sír a halotti ima, jiszgadál
Hullnak a szók, mint lelkünkben a könnyek.

Itt él most minden gondolatba, szóba,
A drága halott, aki messze már
Minden érzésünk sírjára könny s rózsza.

AZ ELMENŐK.

Nekik már jó. Ők mennek szóttan
És minden itt marad nekünk
Az örökzárú koporsóban
Elviszik mégis mindenünk.

Lelkük az alvó éjbe csöndbe,
Lelkünk csöndjével hajlik át...
Behunyják két szemük örökre
S nekünk lesz sötét a világ.

Csak az erős, ki nem érez már...
S már többé nem éreznek ők
Nekünk az évek, az élet fáj,
De boldogok az elmenők.

És csöndes komor temetésük
Csupán magunknak temetés,
Hordjuk szívünk fájdalmát értük
S szemünk két égő gyászi mécs.

Geiger Richárd: Az Izr. Siketnémák Országos Intézetének jelvénye
Richard Geiger: Abzeichen der jüdischen Taubstummen-Anstalt in Budapest

EGY ZSIDÓ INTÉZET JUBILEUMA

Negyvenéves fennállásának jubileumát ünnepli az „Izr. Siketnémák Országos Intézete” és ebből az alkalomból a vezérlőbizottság megbízásából tartalmas és díszes ünnepi jelentést adott ki Tolnai I. Béla, az intézet sokéremű igazgatója. „Az emberi jótékonyosság széles mezején — írja dr. Hevesi Simon az Előszóban — a siketnémák nevelése kiemelkedő helyet érdemel és foglal el, mert a jótékonyásra utaltságból emeli ki pártfogoltjait és neveltjeit.” Ha ebből a szemszögből nézzük a zsidó siketnémák intézetét, meg kell állapítanunk, hogy nagy és fontos missziót teljesített. „Beszédre nyíltak itt néma ajkai” sok-sok száz zsidó embernek, akik így a társadalom hasznos, munkás tagjai lettek és a zsidóságnak ragaszkodó és hálás gyermekei.

Az igazgatói jelentés beszámol az intézet utolsó éveinek történetéről. A háború elején itt is hadikórház volt, még pedig dr. Deutsch Ernő ezredorvosnak, az intézet buzgó alelnökének parancsnoksága alatt, 1916-ban azonban újra visszatérhetett eredeti hivatásához. Ugyanekkor

Jüdische Taubstummen-Anstalt in Budapest

Fochs Antal, az intézet alapítója

Az Izr. Siketnémák Országos Intézete

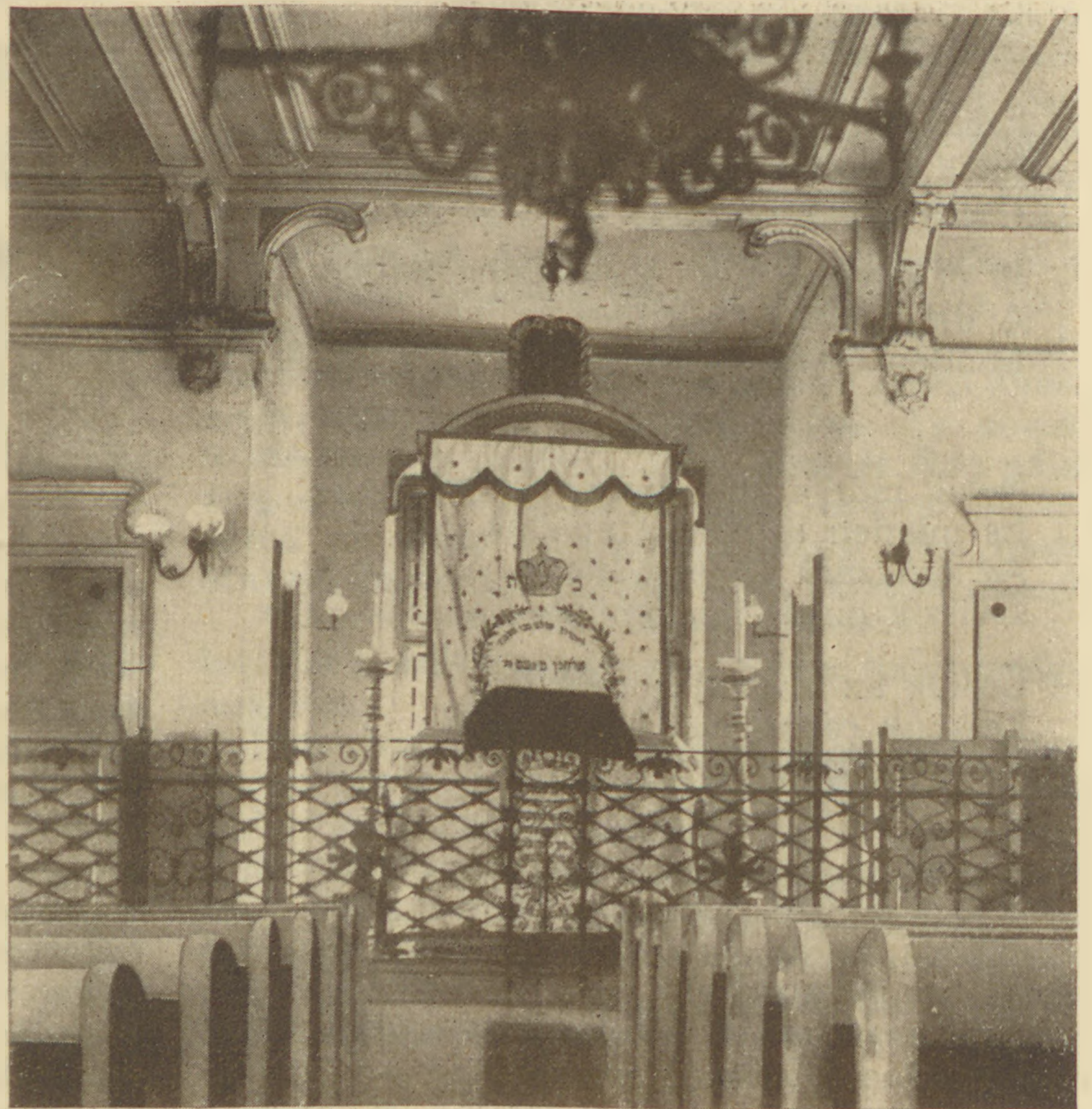
elhunyt az intézet elnöke, *Deutsch Sámuel*, aki majd négy évtizeden át vezette emberszerető szívvel és ismert szervező erejével. Helyét *Kaszab Aladár* udvari tanácsos foglalta el, „aki hivatottsággal, nemes hévvel, erős akarattal s a lelkében felgyülemlett alkotásvágy lüktető erejével fogott az intézet reorganizálásához”. Már is a reformok egész sorát valósította meg és az elért eredmények messze túlhaladták a tett ígéretet. Ő maga több alapítványt létesített és a gyűjtésekkel együtt rövid egy év alatt 200,000 koronával gyarapította az intézet vagyonát.

Rózsa Ede az intézet vázlatos történetét írja meg *Fochs Antal* alapító nemes végrendeletétől kezdve a legújabb időig. Azonkívül írtak még az ünnepi kiadványba *Herczka Gusztáv*, *Kanizsai Dezső*, *dr. Illés Jenő*. Mindegyikük az intézet életének egy-egy érdekes mozzanatát mutatja be.

A jelentések folyamán felvonulnak mindazok a nemeslelkű férfiak és nők, akik az intézet megalapozása és fejlesztése körül fáradoztak és érdemeket szereztek. Az első elnök *Neuwelt Ármin* volt, az első igazgató *Grünberger Lipót*. 1910-ben átvette a pedagógiai vezetést *Tolnai J. Béla*, aki alapítása óta működik az intézetnél nagy szakavatottsággal, kitűnő eredménnyel.

Az Izr. Siketnémák Országos Inté-

zete mindenkép megérdemli, hogy figyelemmel kísérjük fejlődését. „A most fellépő lendület — írja *dr. Hevesi* — szebb jövőbe mutat és azt engedni reméllenünk, hogy még csak most követ-

Az Izr. Siketnémák Országos Intézetének házi temploma
Synagoge der Taubstummen-Anstalt in Budapest

Kaszab Aladár udv. tanácsos, az Izr. Sikelnémák Orsz. Intézetének elnöke
Hofrat A. Kaszab, Präsident der Taubstummen-Anstalt

kezik a glóriás korszak, mely azonban át lesz hatva a komoly és céltudatos munka szellemével.”
Dr. Sz. G.

Tolnai I. Béla, az Izr. Sikelnémák Országos Intézetének igazgatója
I. B. Tolnai, Direktor der Taubstumm n-Anstalt in Budapest

DR. WEILLER ERNŐ: AZ OMIKE KILENCEDIK ÉVE

Az Országos Magyar Izraelita Köz-
művelődési Egyesület kilencedik
munkaévről óhajtunk az alábbi-
akban beszámolni. E munkaév a
nagy világháború negyedik esz-
tendejére esik. Úgy látszik, a meg-
próbáltatásoknak még nincs végük és így szo-
ciális tevékenységünket ez évben még szélesebb
alapokra kellett fektetnünk, hogy a nyomasztó vi-
szonyok folytán előállott és folyton növekvő insé-
gen és szenvedéseken tőlünk telhetőleg segítsünk
és a bajokon enyhítsünk. Ily irányú működésünk
természetesen kulturális tevékenységünket ismét
háttérbe szorította és azon nagyszabású kul-
turális tervek megvalósítását, melyeket kész
programmal a háború kitörése előtt oly sokat
ígérően megkezdettünk, sajnos, ismét halasztan-
unk kellett a remélhetőleg most már nem-
sokára bekövetkező diadalmas béke idejére.
Bármennyire óhajtottunk is a mi ifjúságunknak
az anyagiak mellett szellemi táplálékot is nyuj-
tani, az ifjúság folyton növekvő nyomora ez
évben is első kötelességünké tette, hogy min-
den segítőforrásunkat csak az ifjúság gazdasági
támogatására fordítsuk és tanulmányi idejük
akadályain átsegítsük őket. Biztosítanunk kellett,
hogy minden érdemes, de szegény fiatalember
a tanulás idején mentes legyen a nélkülözésektől
és az elsőrendű életszükségletek nyomasztó
gondjától. És hogy mindezt keresztülvihe-
ssük, sokat fordultunk ez évben is a megértő társad-
alomhoz, hogy nagy célunkat mindenki tehet-
ségéhez mérten felkarolja és egyesületünk anyagi
erejének megsokszorosításához hozzájáruljon.
És büszkén mondhatjuk, hogy az a szeretet és
lelkesezés, amellyel a magyar zsidóság leg-
jobbjai az Omike működését kezdettől fogva
támogatják, a háború e negyedik nehéz esz-
tendejében még fokozottabb áldozatkészségben és
támogatásban nyilvánult meg, mint a háború
első három esztendejében. A világháború dübör-
gésének siketítő zaján is áthangzott a kiáltás,
mely a főiskolai ifjúság támogatásának köte-
lességére figyelmeztet mindenkit és a hova
csak eljutott, mindenütt termékeny talajra talált.
Ez a sokoldalú és lelkes áldozatkészség adott
nekünk erőt és kitartást a negyedik háborús év
válságos gondjainak és megpróbáltatásainak
leküzdésére. Minden egyes adományban odaadó
fáradozásaink és lelkes törekvéseink elismerését
láttuk és ez a társadalom támogatását előttünk
különösen értékesé tette.

Bizalommal tekintünk a jövő elé, hogy egye-
sületünk remélhetőleg nemsokára ismét a kul-
turális tevékenységre helyezheti a fősúlyt és
meg fogja valósítani mindazokat a nagyszabású
terveket, melyeket a jövő programjául kitűzött.

I. Orsz. Magy. Izr. Közművelődési Egyesület (kulturális intézmények)

Mult és Jövő.

A Mult és Jövő, amelynek a legelső magyar és külföldi tudósok, írók és művészek a munkatársai, országszerte elismerten a legművészibb magyar folyóirat, amely nemcsak egyesületünknek, hanem az egész magyar zsidóságnak dicsőséget szerez. A Mult és Jövő a magyar zsidóság legfőbb kulturreprezentánsaként jelenik meg nemcsak idehaza, hanem a külföldön is, ahol szintén széles elterjedtségnek és nagy tekintélynek örvend. Hogy a Mult és Jövő áldásos hatását a zsenge középiskolai ifjúságra is kiterjessze, megindította dr. Molnár Ernő szerkesztésében a „Remény” című ifjúsági folyóiratot, amely először a Mult és Jövő első évfolyamainak mellékleteként jelent meg. Az új ifjúsági lap is már rövid idő alatt nagy népszerűsége tett szert és az Omike helyiségeiben több sikerült ifjúsági délutánt rendezett. A Mult és Jövő nemcsak egyesületünk kulturális programját valósítja meg fényesen, hanem egyre emelkedő arányokban az egyesületnek és intézményeinek anyagi erőit is gyarapítja. Itt emlékezünk meg a Mult és Jövő 1918 február 3-án a Zeneakadémia nagy termében tartott nagyszabású *művészestélyéről*, mely valóban eseményszámba ment kulturális életünk terén. A művészestély kizárólag bibliai tárgyú volt és azon legkiválóbb művészeink vettek részt. A közönség elragadtatással hallgatta az egyes számokat és távozáskor mindenki azon óhaját fejezte ki, hogy ilyen tárgyú estélyek minél gyakrabban megismételtessenek. A Mult és Jövő ezen estélyeivel valóságos kulturmissziót végez és jövő évi programjába több hasonló kultürestély rendezését tervezi.

A szerkesztőség díjtalanul küldött a harctérre sok ezer példányt, amit a zsidó katonák hálával és lelkesedéssel fogadtak. A Mult és Jövő szerkesztője és kiadója: dr. Patai József. Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI., Podmaniczky-u. 6. Telefon: 146—92.

Gyors- és gépírási tanfolyamok.

Ezen intézményünket már hetedik éve tartjuk fenn és a sok jelentkezés folytán a tanfolyamok most már egész évben szakadatlanul működnek. Főleg a hadban elesettek özvegyeit és árváit, valamint a rokkant katonákat képezzük ki díjmentesen, hogy így is könnyebben önálló keresetforráshoz juttathassuk őket.

Könyvtár és olvasóterem.

Ujpesti Wolfner Tivadarné szül. Herzfelder Gitta úrnő néhai fivére Herzfelder Harry úr emlékének megörökítésére 10,000 koronás ado-

mányt ajánlott fel könyvtárszobánk berendezése céljaira és a könyvállomány fejlesztésére évente 1000 koronát juttat. Ezen nemes áldozatkészség módot nyújtott nekünk arra, hogy könyvtárszobánkat a mai igényeknek teljesen megfelelően berendezhettük és dr. Dercsényi Mór könyvtárosunk a könyvállomány elrendezését már meg is kezdte. Könyvtárunk berendezésénél nagy súlyt helyezünk arra, hogy az egyetem és a főiskolák *tankönyvei* álljanak minél nagyobb számban ifjúságunk rendelkezésére, hogy így ifjúságunk tanulmányainak elvégzését megkönnyítsük.

(*Istentisztelet, kultúrsegélyezések és propaganda adatairól l. legutóbbi évi jelentésünket.*)

II. Menza Akadémika.

(Háborús jóléti intézmények.)

Hadijóléti intézményeink működése, kulturális és szociális munkásságunk menzánkat az ország egyik első háborús intézményévé fejlesztette. Nagyarányú hadijótékonyságunk a hatóságok, az állami és társadalmi tényezők kiváló elismerését szerezte meg számunkra. A háborús jóléti intézmények egész sorozatával rendelkezünk most már, naponta 600—800 személy a társadalom legkülönbözőbb rétegeiből találja meg hadiétkezőinkben a legszükségesebbet, a napi ellátást, 300 család havonta élelmiszereket kap, hogy háztartását otthon vezethesse; látogatóinkat téli ruhával látjuk el, gyermekeiket pedig felruházzuk. Jóléti intézményeink részletesebb működését alantabb ismertetjük, csak azt említjük itt még meg, hogy a négy hadiévben összesen 700,000 adag ebédet osztottunk szét, 4000 család részesült élelmiszeregélyben és 520 személyt láttunk el a szükséges ruházattal. Ezek a számok legszebb bizonyítékai lelkes, becsületos munkánknak és önzetlen törekvéseinknek.

Háborús szükségleteink ez évben közel háromszázezer koronát tettek ki,

Ez évben is *Augusztia főhercegasszony* báró Apor Henriette udvarhölgye kíséretében három ízben látogatta meg a menzát és harmadik látogatása alkalmával azon valóban nagy megtiszteltetés ért bennünket, hogy *József főherceg* is, ki akkor csupán két napig időzött a fővárosban, vele jött, hogy menzánkat megtekinthesse. A főhercegi pár közel egy óráig időzött körünkben és József főherceg távozásakor a legnagyobb elragadtatásának adott kifejezést. Ugyanily elragadtatással nyilatkozott menzánkról *Izabella főhercegasszony* is ki, Wimpffen grófnő főudvarmesternő és Cappy gróf kamarai előljáró társaságában március 9-én látogatta meg menzánkat. Itt említjük még meg, hogy *Augusztia főhercegasszony* ez évben második látogatása

alkalmával báró Dirsztay Béláné és Spitzer Edéné úrnők 500—500 koronát ajánlottak fel a főhercegnőnek szeretetadományképen, ki azt katonái részére szívesen és örömmel fogadta.

E helyen nem feledkezhetünk meg azokról, akik legtöbbet fáradoztak és a legtöbb áldozatot hozzák menzánk érdekében. Természetesen első-sorban érdemes elnökünk báró Dirsztay Béla fáradságát nem ismerő, éjjelt nappallá tevő buzgalomáról kell megemlékeznünk. A mi elnökünk egész lénye és nemes szíve teljesen összeforrott az idők folyamán a menzával. Méltó segítőtársai elnökasszonyunk dr. Neumann Árminné és alelnökasszonyunk dr. Domony Mórincné úrnők. De különös köszönettel emlékezünk még meg főt. dr. Hevesi Simon társelnökünk, dr. Frenkl Gyula pénztárosunk, dr. Schwarz Dávidné, szili Stein Manóné, magyarfeleki dr. Feleky Hugóné, újpesti Wolfner Józsefné, budai Goldberger Gyuláné, Fellner Leóné, dr. Frenkl Gyuláné, Goldschmid Samuné és Práger Ferenczné úrnők, valamint a választmány összes hölgyeinek odaadó fáradozásáról és buzgalomáról, mellyel menzánk ügyeit felkarolják. E nemesszívű úrnők nap-nap után fenn vannak a menzán és szívük egész jósgával buzgólkodnak a menza érdekében.

A menza intézményei a következők:

Hadikonyha.

A hadikonyhából naponta 250 olyan személy viszi el 11—12 óra között az ebédjét, akinél a családfő bevonult és az államsegély a számos tagból álló család eltartására nem elegendő. Az egyes családok 1—4 adag segélyben részesülnek. A hadikonyha vezetői dr. Domony Mórincné alelnökasszonyunk és báró Kornfeld Pálné választmányi hölgyünk, kik naponta 11—12 óra között maguk szolgálják ki az ebédsegélyre szorultakat és akik a konyha fenntartásáról báró Kornfeld Zsigmondné úrnővel egyetemben maguk gondoskodnak.

Menza Akademia.

A hadijóléti intézmények között a legnagyobb; 350 egyetemi és főiskolai hallgató látogatja, kik közül 325 teljesen díjmentesen étkezik, 25 pedig napi 80 fillért fizet.

A menzát dr. Neumann Árminné elnökasszonyunk vezeti. Munkájában leglelkesebb segítőtársa dr. Schwarz Dávidné, a választmány egyik legbuzgóbb tagja. Az ifjúságot választmányi hölgyeink szolgálják ki az ebédnél.

A menzában az étkezés 12—1/23 óra között történik, az ifjúság a legjobb ellátásban részesül; ebéd után az összes napi és hetilapok rendelkezésére állanak. Elnökségünk az ifjúságunk részére leckeóra és irodaközvetítéssel is foglalkozik, különös esetekben a teljesen szegény ifjak pénzübeli és ruhasegélyekben is részesülnek.

Családi étkező.

Fellner Henrikné úrnő nemes áldozatkészsége folytán alakult és már három éve működik 60—80 olyan lateiner és a művészpályán működők részére, kik a háború folytán keresetüket veszítették. Az étkezőt Fellner Henrikné vezeti, ki a fenntartásáról is gondoskodik és akinek a nemes munkában gárdonyi dr. Neumann Károlyné segédkezik, Ezen étkezőben nemcsak a látogatók élelmezéséről gondoskodnak, hanem keresetforráshoz is juttatják őket; a nők állandóan kézimunkát kapnak, a férfiakat pedig lehetőleg állásba juttatják. Szükséges esetekben nagyobb pénzübeli segélyben is részesülnek; télen pedig a családok szénszükségleteiről gondoskodnak.

Polgári étkező.

Spitzer Edéné és szili Stein Manóné úrnők vezetése mellett ez évben egy hölgybizottság közreműködésével 40 olyan polgári család ellátásáról gondoskodott, kik sehonnan semmiféle támogatásban nem részesülnek.

Ugyancsak ezen étkezőben gondoskodik még menzánk vezetősége 70 oly személy ellátásáról, kiket a háború különösen sujtott és egyedülálló, kik otthon háztartást nem vezetnek.

Lábbadozó katonák kaszinója.

A nemesszívű fenntartók, báró Dirsztay Béla és neje az intézmény megváltásául 1000 koronát juttattak menzánknak, mely összeget a vak katonák segélyezésére Grósz Emil egyetemi tanár úr rendelkezésére bocsájtottuk.

Elelmiszerkiosztó.

Elelmiszerkiosztónkat az elmúlt évben is a téli hónapokban 250 oly család támogatására tartottuk fenn, kik egyéb háborús intézményeinktől támogatásban nem részesülnek. Ezen intézményünk elnökségét Kohner Ágostonné és báró Dirsztay Béláné vállalták, az ügyvezetést pedig Schwarz Gyuláné, újpesti Wolfner Józsefné, Sváb Imréné és dr. Frenkl Gyuláné látják el. E helyen mondunk köszönetet mindazon lelkes adakozóknak, akik havi járulékokkal ezen nemes intézményünket támogatták és azon hölgyeknek, kik az intézmény munkájából sok részt kértek. Nevezetesen dr. Neuman Árminné, báró Kohner Adolfné, Lederer Rudolfné, dr. Hevesi Simonné, dr. Bacher Vilmosné, dr. Meisels Vilmosné, dr. Schwarz Dávidné, Popper Hugóné, Fellner Leóné, szili Stein Manóné, jánosi Engel Gyuláné, Kellner Kamilla, Goldschmid Samuné, Hecht Adolfné úrnők.

Művészasztal.

A háború hosszú tartama szobrász- és festőművészeink közül is sokakat nagyon érzékenyen sujtott. Bruck Miksa festőművész nemes kez-

Weise beim Studium

A putnoki chevra kadisa könyvéből

Bölcsék együtt

deményezésére menzánkon művészasztalt állítottunk fel, ahol naponta 25 művész nyer csekély 60, vagy 1 K 20 fillérért ízletes ellátást,

Tankönyvsegély. (Mint tavaly.)

Felruháztatás.

Elnökasszonyunk, báró Gutman Vilmosné és Sváb Imréné vezetése mellett ez évben is „ruhakiosztót” nyitottunk és a hadikonyha látogatóit és azok családtagjait téliruhával láttuk el.

Az ifjúság segélyezése.

Mint tavaly, ez idén is báró Dirsztay Béla személyes vezetése alatt.

Propaganda.

A tagállomány terén kimutatásunk még nagyon szerény. A menza részére külön pártfogó tagok gyűjtése nagyon serényen folyik. Menzánk óriási áldozatokat kíván. Hogy hivatásainknak és kitűzött céljainknak teljesen megfelelhessünk, szükséges, hogy menzánk minden oldalról a leghathatósabbban támogattassék. Ezt pedig csak úgy érhetjük el, ha a taggyűjtés terén minél nagyobb propagandát fejtünk ki, mert az évenként rendszeresen befolyó pártoló tagdíjak képezhetik kizárólag azon alapot, melyre menzánk állandó fenntartását építhetjük. Ezúton kérjük szeretettel jóakaróinkat és barátainkat, hogy ezen nemes intézményünk részére minél több alapítványt és tagot gyűjtsenek.

Küldesse a Mult és Jövőt a harctéren levő hozzátartozójának. Tudassa velünk tábori postai címét és pontosan küldjük neki.

FREUND JÓZSEF

gyetlen tollvonással valósította meg azt, amiért évtizedekig hiába folyt az agitáció és a propaganda. Szerény levélben megírta dr. Mezey Ferencnek, a Rabbiképző vezérőrbizottsági elnökének, hogy vegye meg a Szeminárium és a Preparandia internátusa számára az intézet szomszédságában levő sarokházat és e célra 600,000 koronás alapítványt bocsát rendelkezésére. Nagylelkű hitvesével együtt határozták el ezt a nemes cselekedetet, amely legideálisabban fogja megoldani a zsidó pap- és tanítónevelés kérdését. Otthont fognak kapni a zsidóság jövő lelkipásztorai, hogy nyugodtan és gondtalanul szentelhessék életüket a zsidó szellemnek, a zsidó tudománynak, a zsidó életmódnak.

Méltó megkoronázása ez az alapítvány Freund József eddigi humánus tevékenységének, amely a zsidóság minden ágára kiterjedt. És ki kell ezt emelnünk különösen ma, amikor Izrael gazdagjai egymásután rakják le nagy alapítványai-

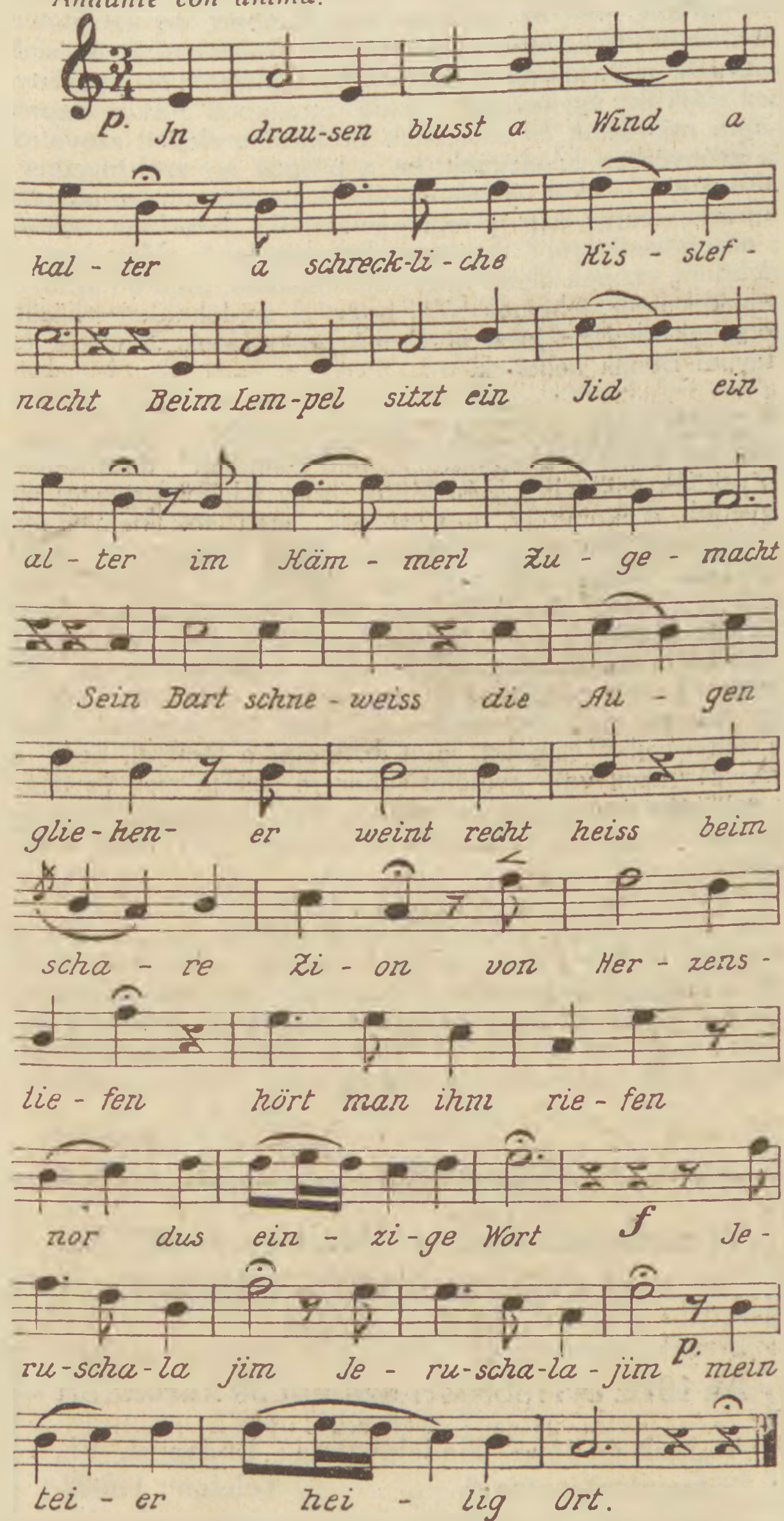
Freund József a Rabbiképző-Intézet internátusának alapítója
Josef Freund, Stifter des Seminar-Internats

kat különböző célokra és a zsidóságról legtöbbnyire megfélekednek. Freund József és neje példát statuáltak arra, hogy a zsidó intézményeken keresztül is lehet nagystílű kulturális célokat szolgálni. Aminthogy csak nemrég volt alkalmunk e hasábokon Freund Józsefről, mint a Magyar Zsidó Irodalmi Alap megértő és áldozatkész támogatójáról megemlékezni.

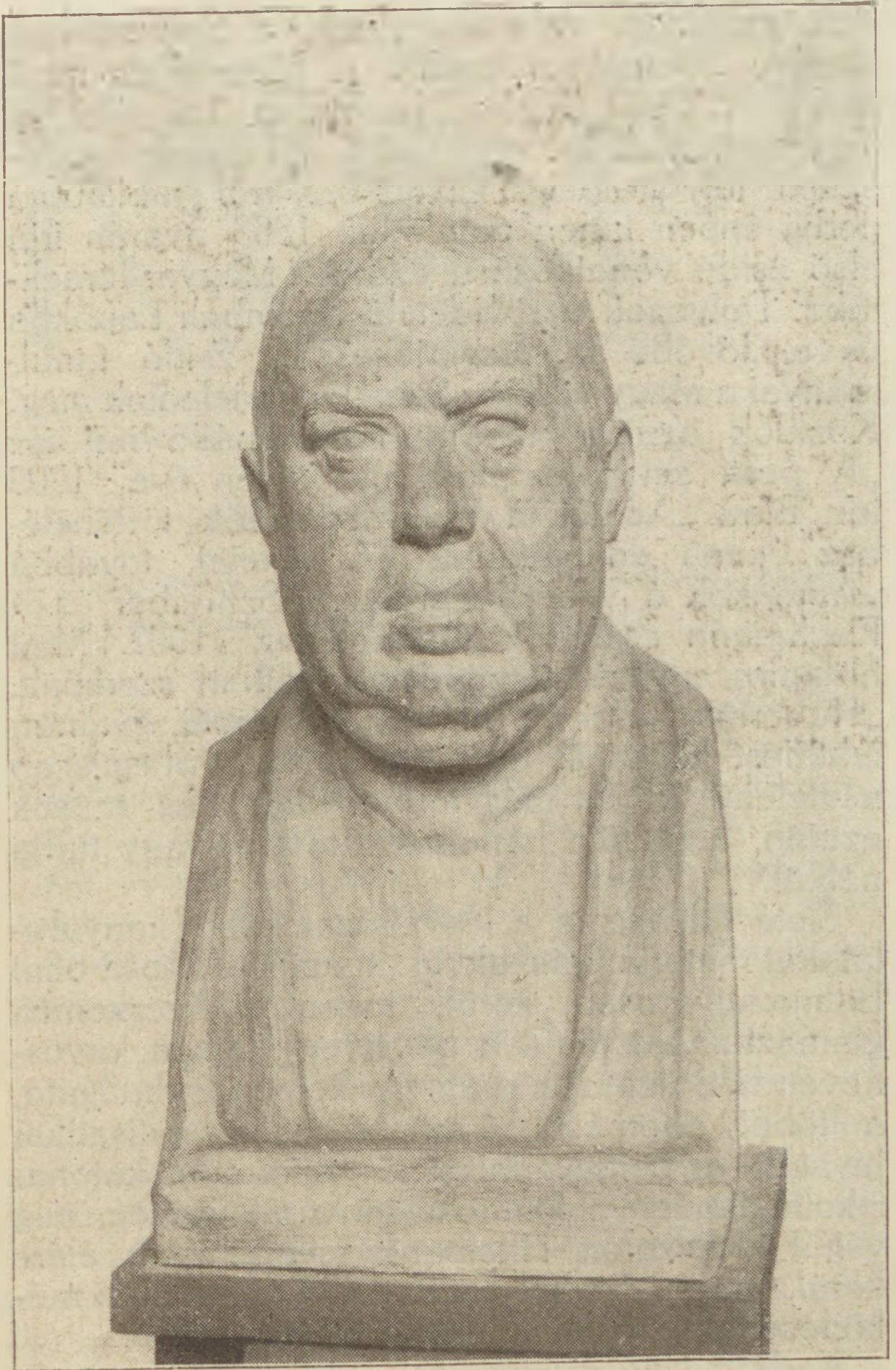
Reméljük, hogy a gyönyörű tett követőkre talál és dr. Mezey Ferenc lankadatlan munkáereje lehetővé teszi, hogy az új intézmény minél előbb megkezdhesse történeti hivatásának teljesítését.

OROSZ-ZSIDÓ NÉPDAL

Andante con anima.

p. In drau-sen blusst a Wind a kal-ter a schreck-li-che His-slef-nacht Beim Lem-pel sitzt ein Jid ein al-ter im Käm-merl Zu-ge-macht Sein Bart schne-weiss die Au-gen glie-hen-er weint recht heiss beim scha-re Zi-on von Her-zers-lie-fen hört man ihn rie-fen nor dus ein-zi-ge Wort *f* Je-ru-scha-la jim Je-ru-scha-la-jim *p.* mein tei-er hei-lig Ort.

Telcs: Vadász Ede arcképe

VADÁSZ EDE

int „élő lexikon“ jár-vel közöttünk, több mint hetvenöt esztendővel a vállán, olyan friss szellemmel, olyan csodálatos memoriával, hogy a talmud keleties hiperbolája jut eszünkbe: „kosár, tele könyvekkel“. Aki az utóbbi 50–60 évnek valamilyen adatát akarja megtudni, csak forduljon Vadász Edéhez, akinek „nagy tatár fejében“ be van skatulyázva minden, akár az, hogy Klapka tábornok melyik napon, melyik városba, melyik kapunál vonult be, akár az, hogy az emancipáció óta ki mit végzett, ki honnan származik, ki hová tartozik a magyar Izraelben. A zsidó folklornak ő a legjobb ismerője szólások, adomák, legendák, memorabiliák stb. idevágó területeken szuverén úr, eleven kútforrás, ahogy tetszik. A fővárosi könyvtár budapesti osztálya őrzi Budapestre vonatkozó cikkeit és leírásait, utcák, házak történeteit, amelyek különböző fővárosi lapokban láttak napvilágot. Munkatársa

volt majdnem valamennyinek, a Századoktól kezdve ötvenévvél ezelőtt a Magyar és Pesti Hírlapon, Pesti Naplón, Journalon, Lloydon és Tageblatton át föl vagy le a mindenkori felekezeti folyóiratokig. Ötvenéves írói jubileuma pedig éppen innen datálódik. 1868 nyarán írta első zsidó vonatkozású cikkét a Magyar Izraelitába. Dolgozott a rövidéletű Szombati Lapokba és a Jövőbe is. Legértékesebb zsidó tanulmányai a Magyar Zsidó Szemlében jelentek meg. Közülök azután néhány mint önálló mű is: „A pesti zsidó templom első ötven éve” 1909 (dr. Blau „Adalék a magyar zsidók történetéhez” című sorozatának IV. füzete), továbbá „Adalékok a Wahrman-Szófer-Schreiber és a Fischmann családok történetéhez” 1907. Mint hírlapíró egyébként minden rovatban szerepelt. „Hubertus Nimrod” álnéven írt tárcái gyakran feltűnést keltettek. De rengeteg sokat írt egészen névtelenül is. És még többet írtak meg mások azután, amit tőle hallottak, tudtával vagy tudta nélkül.

Élete folyása is a legváltozatosabb kanyarulatokat mutatja. Miskolcra (itt született 1842-ben) Balmazújvárosba kerül, innen a kecskeméti gimnáziumba, majd a bécsi egyetemen orvostanuló, aztán a pesti egyetemen joghallgató, a többi állomások: az országos statisztikai hivatal, a belügyminiszteri sajtóiroda, katonaiskolai tanárság, fővárosi tanácsjegyzőség, míg végül a Jelzálog Hitelbank levéltárának élére kerül, amely mellett szabad idejét irodalmi munkájának szentelhette.

Vadász Ede érdekes feje rég magára vonta a művészek figyelmét. De ő nem akart modellnek állni. Csak Telcs Edének sikerült őt lemintáznia és a kiváló szobrász óriási sikereket ért el a „fejfel”, amelyet olvasóinknak is bemutatunk. Első kiállítása alkalmából megnyerte vele a Röck Szilárd-pályadíjat, aztán bejárta a világot és nagy elismeréssel fogadták a kiállításokon Düsseldorfban, Amerikában, Buenos-Ayresben stb. Mikor később Bécsben került kiállításra, a király azonnal reáismert a markáns vonásokra és megjegyezte, hogy a szobrot már látta régebben Budapesten.

Vadász Ede a Mult és Jövőnek is munkatársa. Fayer Lászlóról írt tanulmányát a nemrég elhunyt Vavrik Béla v. b. t. t., a kúria elnöke szerkesztőségünkhöz intézett levelében meleghangú elismeréssel méltatta. És hasonló figyelmet keltettek a legszélesebb körökben a Mult és Jövőben megjelent egyéb írásai is. (i—f.)

Művészi kivitelű bekötési táblák a Mult és Jövő minden évfolyamához kapható a kiadóhivatalban. Ára portóval együtt 5 korona. A díszkiadáshoz 6 korona,

SOLE HEGYRŐL

PROHÁSZKA PÜSPÖK kikelt a zsidók ellen. Mindamelletts nincs okunk, hogy kikeljünk Prohászka ellen. Elvégre, ha Prohászka nem szeret bennünket, arról mi nem tehetünk. Sőt talán ő sem tehet. Nem szeretjük egymást és punktum. Csak arra vagyunk kíváncsiak, mit szólnak ehhez azok a zsidók, akik minden husvét előtt elmennek az egyetemi templomba Prohászka bőjti prédikációit hallgatni és konstatálni, hogy „noch nicht da gewesen”. Nem gondolják-e, hogy egyszer majd a püspök reájuk kiált a magas szószékről: „Izraeliták, menjetek a zsinagógába!” És igaza is lesz. Mert bizony mondom, a dohány-utcai templomban is lehet olyan szép prédikációkat hallani, mint az egyetemi templomban, de az utóbbi divatosabb, főleg az izraeliták között. Azonkívül kíváncsiak vagyunk, mit szólnak az alkotmányos püspöki förmedvényhez azok az úgynevezett „zsidó napilapok”, akik napról napra rajognak és cikkeznek Prohászka elejtett szavairól és gyönyörben kéjelegnek, ha a püspök így szól híveikhez: „testvéreim”. Nem gondolják-e, hogy egyszer a püspök dühösen reájuk üzen a rezidenciájából: „Izraeliták, irjatok a rabbinusaitokról!” És igaza lesz ezúttal is. Mert bizony mondom, vannak olyan nagy rabbinusaink, mint a Prohászka, de nem tehetnek róla, hogy a zsidóknak — körülkergették őket — juszt is Prohászka, Hock Jánosok és Haypál Benők kelljenek.

„DEUTSCHE, WERDET ANTISEMITEN!” Ilyen című felhívást közöl a klagenfurti „Freie Stimmen”, de a német és osztrák zsidó lapokból látjuk, hogy Klagenfurt nem az egyedüli siralomhely, hanem sok, igen sok német lap buzdít ilyenformán az antiszemitaságra. Hogy mi az oka? Mellékes. Megcáfolni úgy sem tudjuk az okokat, még pedig az egyszerű okból, hogy nem hallgatnak meg bennünket. Jöhetünk statisztikával, jöhetünk igaz adatokkal, nekik nem az igazság kell, hanem az antiszemitaság. Mit tegyen tehát a zsidóság? Bizonyos, hogy akár száz „Verein zur Abwehr des Antisemitismus” sem tud segíteni. Nem is kell egyebet csinálni, mint számolni a ténnyel, hogy a zsidóság iránt való gyűlölet sohasem szűnik meg és hogy a zsidóság önmagára van utalva, csak önmagából meríthet erőt és így minden erejét önmagának kell hogy fentartsa.

A KITÉRÉSEK PSZICHOLOGIAJÁRÓL tartott kitűnő előadást Farkas Pál. De talán helyesebb volna a kitérések matematikájáról beszélni. Tudniillik, hogy milyen matematikai számításokat végeznek a renegátok, amikor a legjobb eredményt a kitéréstől várják. Lehetne beszélni esetleg a kitérők testtanáról, de lélektanáról? Hát van-e lelkük?

(Secundus)

Visszavásároljuk a „Mult és Jövő” két első évfolyamát díszkiadásban 150 koronáért

Az 1912. évi februári számot 30 koronáért

A „Mult és Jövő” kiadóhivatala: Budapest, VI., Podmaniczky-utca 6. Telefon: 146-92.

ÚJ KÖNYVEK

ROVATVEZETŐ: DR. MOLNÁR ERNŐ

DR. HEVESI SIMON: **ÖRÖK ÁHITAT.** *Könyörgések és rövid fohások könyve zsidó nők és lányok számára.* Miniatur-imakönyv, melyet a zsidó nő betehet legkisebb retiküljébe is és magával viheti lelki kísérőül, örök áhitat és vallásos vigasz forrásául. Egyetlen fölösleges szó sincs ebben a kis imakönyvben, „Aki úton van, imádkozzon rövid imát” — mondja a Talmud. És az egész mai kor folyton úton van, ideges készülődések között nem lehet hosszas, bőbeszédű fohásokba merülni. Dr. Hevesi kis könyvében talál a zsidó nő imádságokat minden egyes alkalomra, hétköznapra, ünnepekre, családi örömekre és bánatokra; imákat Izrael jövőjéért, nagyjaiért, Jeruzsálemért, Cionért és békéért. És a zsidó tradíció szelleme leng a kis könyvecske felett, minden egyes imának a zsidó hagyományban van a gyökere. „Izrael szirtje, kelj föl Izrael védelmére és váltsd meg igéd szerint Judát és Izraelt” — hangzik a bevezető fohás a „tizennyolc áldásima koszorúja” előtt, mely gyönyörűen hangzik itt a magyar átültetésben. Az „ato echod” kezdetű szombati délutáni ima itt visszakapja eredeti értelmét, aminthogy sok helyen kommentárnak is lehet majd használni dr. Hevesi kis imakönyvét a héber szövegek jobb megértésére. A „Búcsúzó Szombat” című imában a „Gott von Avrohom” kezdetű szép hagyományos imára ismerünk, aminthogy általában a nem áhitatos olvasó is gyakran kedves, poétikus ismerősét köszönheti itt. Magyar-zsidó imakönyv ez, át meg átítatva a zsidó imádságok színes érceivel és csengésével. Nemcsak áhitatot meríthet belőle a zsidó nő, hanem szeretetet is népe, vallása, faja iránt. „Szeresd a te vallásodat és ragaszkodj hozzá minden gondolatoddal, minden csöpp véreddel! Szeresd a te fajodat és engedd annak csodás történetét és szellemi alkotásaiban élő lelkét lelkedre hatnia.” Dr. Hevesi nagy szolgálatot tett a zsidóságnak, hogy ezt a kis imakönyvet ebben a szerencsés formában megírta és kiadatta a magyar zsidó nők közkincséül.

Aki szereti gyermekét,

és azt kívánja, hogy el ne távolodjék a zsidóságtól, rendelje meg számára a „**REMÉNY**” ifjúsági folyóiratot. Kellemes olvasmányok, szép képek. Szórakoztat és oktat. Nevel és gyönyörködtet. A legkiválóbb írók a munkatársai. A „**Remény**” előfizetési díja egész évre 16 korona

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
Budapest, IV., Magyar-utca 3.

DR. WALTER

szemináriuma, Budapest, VIII., Rákóczi-út 51. szám
Telefon: József 23-99. Méltányos feltételek mellett vállal előkészítést középiskolai vizsgálatokra. Külön esti és hölgytanfolyam

KRÓNKA ÉS SZEMLE

A NYOLCNAPOS SZTRÁJK miatt a „Mult és Jövő” júliusi száma is nyolcnapos késéssel jelent meg.

OLVASÓINKHOZ.

A Budapesti Politikai Hetilapok és Folyóiratok szindikátusa a következő felhívást bocsátotta ki:

A közönséghez!

A nyomdaárak újra emelkedtek. A papírt alig vagy csak nagy áldozatokkal lehet beszerezni. A magyar hetilapok és folyóiratok, amelyek a háború kezdete óta oly mostoha viszonyok között teljesítik hivatásukat, válságos helyzetbe kerültek, ezért kénytelenek súlyos terheiknek egy részét olvasóikra hárítani. 1918 július 1-től kezdve az előfizetési árat, valamint az egyes példányok árát felemeljük.

A Budapesti Politikai Hetilapok és Folyóiratok Szindikátusa.

Ezt a kényszerű helyzetet mi már a legutóbbi számunkban bejelentettük. A súlyos viszonyok legjobban sújtják a művészi orgánumokat, amelyek a finom papír árának és a technikai kivitel költségeinek horribilis emelkedése folytán a legnagyobb nehézségekkel küzdenek. A magyar művészi folyóiratok közül egyedül a Mult és Jövő tartotta meg teljes terjedelmét és rendszeres megjelenését, ami rendkívül nagy áldozatokat követel tőlünk. A többi már csak kétszer-háromszor évente jelenik meg. A Mult és Jövőt, a magyar zsidóság kultúrrepresentánsát meg kell tartanunk irodalmi és művészi-nívójának magaslatán az egész magyar zsidóságnak dicsőségére, — ez a tudat serkent bennünket további lankadatlan kitartásra és áldozatkészségre.

A horribilis költségemelkedésből (csak a papírár-differencia maga több, mint 100,000 korona!) csak igen csekély részt hárítottunk át olvasóinkra, amidőn évi 10 koronás háborús pótlékot kérünk az eddigi előfizetési díj mellett. A mai számunkhoz mellékelünk postabefizetési lapokat és kérjük azokat, akik a félévben, vagy már előbb lejárt előfizetést meg nem újították, szíveskedjenek előfizetési díjaikat (egész évre 40 K, díszkiadásban 50 K) minél előbb beküldeni.

Azokat pedig, akik ebben az évben csak a régi előfizetési díjat fizették, kérjük, küldjék be a mellékelt befizetési lapon a 10 korona pótlékot.

A MAGYAR ZSIDÓ IRODALMI ALAP számára legutóbbi kimutatásunk óta a következő hozzájárulások érkeztek:

Bacher Emil, a Viktória-malom vezérigazgatója 5000 (ötezer) korona;
Kristóffy Dezsőné Budapest 1000 korona;
dr. Donath Gyula egyetemi tanár Budapest 100 korona;
Sugár Fülöp Somkerék gyűjtése 40 korona. Hozzájárultak: Sugár Fülöp 20 korona, dr. Hirsch Jenő 10 korona, Hirsch Lajos 10 korona.

ÖT MILLIÓ. Ennyit tesz ki a pesti izr. hitközség 1918. évi költségvetése. Valamikor kis állami háztartás is kitellett volna belőle. Ma így is nehéz vele az összes igényeket kielégíteni. Hiszen csak a drágasági pótlékok 660.000 K-val szerepelnek a költségvetésben és ezzel is, amint tudjuk, tulajdonképen csak kis részét lehet pótolni a tényleges drágaságnak. A hitközségnek keresnie kell új módozatokat jövedelme állandó fokozására, a fővárosi zsidóságnak pedig ide kellene letennie nagy alapítványait, ahol jótékonyság, vallás, kultusz, oktatás, kultúra van együtt. Két milliós kórházi és jótékonysági, kerek háromnegyedmilliós iskolai kiadások szerepelnek, van itt bő tér kulturális és humánus működésre egyaránt.

„REMÉNY“ ZSIDÓ IFJÚSÁGI LAP június—júliusi kettős száma gazdag tartalommal és gyönyörű illusztrációkkal jelent meg. A tartalomból kiemeljük *Bolgár Mózes*, *Peterdi Andor*, dr. *Molnár Ernő*, *Patai József*, *Billes Ármin*, dr. *Frischmann*, *Kun Jenő*, dr. *Löwy József*, *Steiner Jakab*, *Billes Lajos* stb. érdekes elbeszéléseit, szép verseit, értékes cikkeiket és a gazdag állandó rovatokat. A zsidó diákság kedvelt lapjának előfizetési díja egész évre 16 korona. félévre 8 korona. Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, IV., Magyar-utca 3. Mutatványszám díjtalan.

AZ OMIKE MISKOLCON. A napokban alakult meg az OMIKE új fiókja, a „Miskolci Zsidó Kultúregyesület“, mely már is szép reményekre jogosító működést fejt ki. Ügyvezető elnöke: *Szilágyi Adolf* tanár, ügyvezető titkár: *Stamberger Lipót*, az előadó osztály elnöke: *Hirschl Fanny*, társelnökei: *Neumann Klári* és *Bernát Sámuel*, titkár: *Spira Rózsi*, pénztáros: *Austerlitz Sárika*, könyvtáros: *Wassermann Erzsike*. ellenőrök: *Weltmann Ilonka* és *Strausz Helén*, gazda: *Groszvirth Mariska*, ügyész: dr. *Szegő Ferenc*. A választmányban és rendezőségben helyet foglalnak a miskolci zsidó hitközség és társadalom vezető férfiai és hölgyei.

HŐSI HALÁL. Tornyai báró Tornyay-Schosberger Rezső egyetlen fia, Vilmos, hadapróddjelölt a harctéren szerzett súlyos betegsége folytán elhunyt. A gyászbaborult előkelő család iránt nagy részvét nyilatkozik meg.

Pro Patria

Tornyai báró Tornyay-Schosberger Rezső úgy saját, mint az egész család nevében fájdalomtól megtört szívvel jelenti, hogy egyetlen fia, egész reménysége

tornyai báró

Tornyay-Schosberger Vilmos

a 10. sz. lovas tüzérezred hadapróddjelöltje

a volhyniai harctéren szerzett súlyos betegségében hosszú szenvedés után június hó 29-én, hajnalban, életének 23-ik évében csendesesen elhunyt.

Drága halottunkat f. évi július hó 1-én délután 4 órakor kísértük a gyászházból (VI., Andrassy-út 98) a kerepesi-úti izr. temetőben lévő családi sírboltba. Budapest, 1918 július hóban.

*Guttman Oszkár*né szül. báró *Tornyay-Schosberger Renée*, tornyai báró *Tornyay-Schosberger Katalin* testvérei. *Guttman Oszkár* sógora.

AVATÁS. Június 25-ikén avatták fel előkelő közönség jelenlétében a Bródy József és neje Weissburg Fanny alapította Tüdőbeteg rendelőt, amely egyelőre a Zsidókórház egyik épületében működik, amíg az önállóan emelendő tüdőbeteg gondozó fel nem épül. Dr. Adler Lajos hitközségi elnök meglehangú, megrázó szavai után dr. Benedikt Henrik egyetemi tanár, a kórház igazgatója méltatta az új intézményt, amelyre még lesz alkalmunk visszatérni.

ÚJ MAGYAR ZSIDÓ KULTÚREGYESÜLET. Május 26-án megalakult Salgótarjánban az új Magyar Zsidó Kultúregyesület a következő tiszttikkal: tiszteletbeli elnök: *Deutsch Mózes* főrabbi; elnök: dr. *Soltész József* bányafőorvos; társelnökök: dr. *Löwinger Rezső* tiszti orvos, *Kohn Lipót* hitk. alelnök; pénztárnok: *Kretsch Lajos* földbirtokos; ellenőr *Baumann Adolf* kereskedő; titkár *Deutsch Simon* rabbi; jegyző *Reif Simon* adóhiv. főtiszt; könyvtárnok *Takács Mór* áll. el. isk. tanító; háznagy *Doman Dávid* adóhiv. ellenőr.

A „VÁCI IFJAK TISBI ÖNKÉPZŐKÖRE“ megalakult. A kör célja a zsidó irodalom ismertetése, a zsidó érzés ápolása. Az alakuló gyűlésen a kör vezető elnökévé egyhangúlag *Pollák Fülöp* főrabbit választották meg. Az idei tiszttikar a következő: ifjúsági elnök: *Susitzky György*; titkár: *Löwinger Dezső*; jegyző: *Szántó Imre*; pénztáros: *László Dániel*; könyvtáros: *Nemess Imre*.

A „MAROSLUDASI IZR. LEÁNYEGYLET“ már egy éve működik örvendetes eredménnyel. Tiszttikara: Díszelnök: *Stern Gézané*, főrabbiné; tisztelnök: dr. *Frider Mór*né; elnök: *Fuchs Lotty*; alelnök: *Goldstein Szeréna*; Ügyv. igazgató: *Vitorla Ignác*; pénztáros: *Meisner Piroska*; ellenőr: *Hirsch Netty*; jegyző: *Schwartz Jolánka*.

EGYETEMI HALLGATÓ kitünő referenciákkal és nagy gyakorlattal, *perfekt német*, tanít fiúkat, lányokat, rendes vagy magántanulókat, polgári, reál, gimnáziumi, kereskedelmi, felsőbb leányiskolai, franciából és héberből, *helyben vagy Balatonon*. Frigyes Fülöp Budapest, VIII. ker., Kún-utca 7. II. 18.

ABÁDI IMRE ÉS JÁVOR BELLA INTERNÁTUSA

A FŐVÁROS EGYETLEN

IZR. DIÁKNEVELŐ-INTÉZETE,

melyben a rendes tanulmányok mellett a vallásos nevelésre is súlyt helyeznek és ahol *csakis izr. növendékeket vesznek fel*. — Konyhája szigorúan rituális. — Zene és nyelvoktatás. — Prospektust kívánatra küld. — Bentlakók előjegyzése május elseje óta folyik.

Budapest, IV., Kossuth Lajos-utca 11.

Simon Jakab és neje *Birnbaum Beita*, valamint gyermekeik *Fenyvessy József* és neje *Simon Margit*, özv. *Milch Gyuláné Simon Jolán*, úgy maguk, mint az összes rokonság nevében mélységes gyászba borulttan jelentik, hogy felejthetetlen, szeretett egyetlen fiuk, testvérük, illetve sógora

boglári SIMON JENŐ

életének 32-ik évében, hosszas szenvedés után elhunyt. Drága halottunkat június hó 4-én helyeztük örök nyugalomra a rákoskeresztúri izr. temetőben lévő családi sírboltban.

Budapest, 1918. évi június hóban.

Nyugodjék békével!

HALÁLOZÁSOK. Súlyos csapás érte boglári *Simon Jakabot*, az ismert kiváló filantropot. Egyetlen fia, *Jenő*, életének 32. évében elhunyt. A gyászoló előkelő család iránt általános részvét nyilatkozik.

Báró Kohner Jenő az ismert műbarát és filantrop, özv. *Kohner Ágostonné* egyetlen fia, a magyar közgazdasági életnek egyik kiváló tényezője, a művészetek lelkes pártfogója június hó 26-án elhunyt.

Schill Salamon, a tudományos működéséről is ismert volt szemináriumi tanár elhunyt. Szakmája a görög és latin nyelv volt, de épp olyan alaposan ismerte a héber nyelvet is. *Philo Legatio ad Cajum* című műve az Imit. kiadásában jelent meg.

Várhelyi Rósa Izsó halála nagy vesztesége a magyar zsidóságnak. Erdemeit 1914-ben kiadott szegedi számunkban behatóan méltattuk.

Wolf Adolf életének 73. évében elhunyt. Nagy zsidó műveltséggel bíró férfiú volt, a zsoldárok nagyobb felét lefordította német versben. Vallásának és családjának élt, általános tiszteletnek örvendett.

Szofer József Lőb paksi rabbi 56 éves korában elhunyt. Több héber munka jelent meg tőle, *Jalkut Szofer*, *Likuté Szófer* stb. Nagy részvéttel temették.

Brüll F. F. kendergyáros, Újvidék tekintélyes, széles körben általánosan tisztelt és népszerű polgára elhunyt. *Brüll Frigyes* nagy koncepciójú, modern szellemű közgazdasági tevékenységet fejtett ki. Am nemcsak közgazdasági, de társadalmi téren is előkelő pozíciót vívott ki magának. Jótékonyágáról minden kínálkozó alkalommal bőkezűen tett tanúságot. Nagy részvét mellett temették.

Dr. Reich Miklós, az ismert fővárosi orvos 67 éves korában elhunyt. Lelkes híve volt minden zsidó kulturális munkának és maga részt vett mindenütt, ahol a zsidóság ügyéről volt szó. Kiterjedt előkelő család és sok tisztelője gyászolja.

Salczer Mihály ismert fővárosi kereskedő humánus jótékony életének 41-ik évében elhunyt. Köztiszteletben álló kiterjedt család gyászolja.

Grün Joel Rettegen, a zsidó kulturáért rajongó fiatal hebraista elhunyt.

Súlyos csapás érte *Rosenstok Salamon* és neje született *Ehrlich Ilonát*, egyetlen fiuk *Rosenstok Miklós* pár napos súlyos szenvedés után elhunyt.

Dr. Buck Adolf a nagylaki hitközségnek 1899 óta és az iskolaszéknek 1890 óta elnöke, jún. 5-én hirtelen elhunyt.

Sziklai Henrik életének 66-ik évében hosszas szenvedés után elhunyt Eperjesen.

HÍMEN. *Frankl Fridát*, *Frankl Adolfnak* az Orth. Orsz. Központi Iroda elnökének leányát eljegyezte *Káhn Samuel Máramaroszigetről*.

Galambos Jenő, a pesti izr. hitközség adóosztályának főnöke és *Fischer Erzs.*, *Pecöl*, házasságot kötöttek.

Spitz Gyula, akinek *Margitka S. Gyula* néven megjelent verseiben gyakran gyönyörködtek olvasóink, június hó 23-án házasságot kötött *Spitz Margitkával*.

JELESEN ÉRETTSÉGIZETT úri leány, keleti akadémiai hallgató, keres a jövő tanévre úri családnál középiskolába járó tanuló mellett korrepetitori állást teljes ellátás ellenében. Szíves ajánlatokat kér *Klein E.*, *Liptószentmiklós*, *Ferbicz*.

PRÁGÁBÓL VAGY CSEHORSZÁGBÓL származó előkelő zsidó családok családfáját megrendelésre elkészíti szakavatott genealogus. Címét a szerkesztőség megadja.

SZIGORÚAN RITUÁLIS FIÚINTERNÁTUS

középiskolai, kereskedelmi és polgári iskolai tanulóknak számára.

Szigorú felügyelet és gondos ápolás, a legkiválóbb ellátás, egyéni nevelés. Az összes iskolához közel. Tanulók csakis korlátolt számban vétetnek fel.

Legjobb referenciák. Cím:

Virág Gyuláné, Budapest, VI., Ó-u. 42.

Özv. *Kohner Ágostonné* szül. *Stein Róza*, úgy a saját, mint az alulírott rokonság nevében megtört szívvel tudatja, hogy forrón szeretett megmaradt egyetlen fia

báró KOHNER JENŐ

június hó 26-án, életének 42-ik évében rövid szenvedés után hirtelen elhunyt.

Drága halottunkat június hó 28-án, délután 4 órakor kísértük a gyászházból (IV., Fürdő-utca 8. sz.) a Kerepesi izr. temetőbe.

Budapest, 1918 június hó.

Özv. báró *Kohner Alfrédné* szül. *Kohner Renée* sógornője, báró *Kohner Imre István*, báró *Kohner Miklós György* unokaöccsei, báró *Kohner Augusztia* unokahuga.

Bánatosan megtört szívvel jelenti özv. *Brüll Frigyesné* szül. *Löbl Irma* mint hitves, két gyermeke *Magda* és *Klára*, valamint az összes rokonság és számos szeretettel ragaszkodó sok barátja nevében, hogy a hön szeretett felejtethetetlen férj, a legjobb apa és gyermek, a legönfeláldozóbb rokon és barát

BRÜLL FRIGYES úr,

a *Brüll F. F.* Budapest-Újvidék cég főnöke

május hó 19-én, életének 44-ik, felette boldog házasságának 12-ik évében rövid fájdalmas szenvedés után Wienben elhunyt. Drága halottunk meghült tetemét Budapestre hozattuk és május hó 24-én, pénteken, d. e. 1/211 órakor a rákoskeresztúri izr. temető halottasházából örök nyugalomra helyeztük, Budapest, 1918 június hóban.

Áldás és béke hamvaira!

Özv. *Salczer Mihályné* szül. *Acht Sarolta* és gyermekei *Bözsike*, *Lilike* és *Mancika*, valamint *Salczer János* és neje szül. *Braun Róza* mint szülők megtört szívvel és mélységes fájdalomtól lesújtva jelentik, hogy a leggyöngédebb férj, a legjobb apa és legodaadóbb fiuk

SALCZER MIHÁLY úr,

Árvai és *Salczer* cég beltagja

hasznos és tevékeny életének 41-ik, boldog házasságának 9-ik évében rövid szenvedés után jobblétre szenderült. Vele sirba szállt életünk koronája, szívünk bálványja, kit ritka jóságáért imádtunk és mindenki szeretett, ki vele érintkezett.

Acht Lázár és neje após és anyós, özv. *Lövinger Samuné* szül. *Salczer Sarolta*, *Holczer Lajosné* szül. *Salczer Lina*, *Fuchs Dávidné* szül. *Salczer Hermin* mint nővérek

Özv. dr. *Reich Miklósné* a maga és összes rokoni nevében mély fájdalommal tudatja, hogy felejtethetetlen jó férje

dr. REICH MIKLÓS

tevékeny életének 67-ik évében folyó évi június hó 20-án elhunyt. A megboldogultat június hó 21-én, pénteken, d. u. 1/26 órakor temettük az új izr. temető halottasházából.

Jegyezzünk hadikölcsönt!

AZ ANKER KÖZGYŰLÉSE. Az Anker Élet- és Járadék-biztosító Társaság Wienben most tartotta közgyűlését. Az évi felesleg 4.091,552'31 K-át tesz ki.

A FÉMKÖZPONT közgyűlése az 1917. évi zárószámadást jóváhagyta. A Fémközpont 1917-i üzleti éve 115.975.746 K összegű áruforgalom után 1.114,968 K fölösleggel zárul.

ÉGISZ EGYESÍTETI' GYÓGYFÜRDŐK, INGATLAN- ÉS SZÁLLÓ R.-T., melyet a Magyar Bank és Kereskedelmi R.-T. 30.000,000 K alaptőkével alapított, megalakult.

A MAGYAR HOLLANDI BIZTOSÍTÓ R.-T. közgyűlése tudomásul vette az 1917-i üzletéről szóló jelentést. Tiszta nyereségül 75,186'88 K-t ért el, amelyből osztalék 5" „.

A RÉSZVÉNYTÁRSASÁG VILLAMOS ÉS KÖZLEKEDÉSI VÁLLALATOK SZÁMÁRA cég közgyűlése elfogadta az igazgatóság javaslatát, mely szerint a rendelkezésre álló 828,216'08 K-nyi nyereségből 510,000 K-t osztalék kifizetésére fordítanak s a részvényeket egyenként 3 K-val a Magyar Általános Hitelbanknál beváltják.

A MERKUR VÁLTÓÜZLETI R.-T. elhatározta, hogy az 1917. évi osztalékszelvény 16 K-val váltassék be.

A MAGYAR ÉLET- ÉS JÁRADÉKBIZTOSÍTÓ INTÉZET évi közgyűlése hozzájárult a nyereség felosztására vonatkozó javaslathoz. Az 1903., 1908. és 1913. évben belépettek 5 százalékos nyeresémosztalékban részesülnek.

A NEUSCHLOSZ-FÉLE NASICI TANNINGYÁR ÉS GŐZFŰRÉSZ R.-T. a napokban tartotta báró Hatvany Béla elnöklete alatt évi rendes közgyűlését. Részvényenként 55 K (27 $\frac{1}{2}$ %o) kerül, mint osztalék kifizetésre.

A MAGYAR ORSZÁGOS BIZTOSÍTÓ INTÉZET R.-T. június hó 20-án tartotta első évi rendes közgyűlését. Az intézet első évi szerzeménye 86.275,550 K hadikölcsönbiztosítás volt. Az első üzleti év feleslegéből a hadsegélyző hivatal özvegy- és árvaalapjának 150,000 K-át utalt át.

A BEOCSINI CEMENTGYÁRI UNIO R.-T. rendes közgyűlésén az 1917. évi 1.875,252'66 K nyereségből az értékcsökkenési alap és a rendes tartalékalap javadalmazása után 12 $\frac{1}{2}$ %o (=25 K) osztalék kerül kifizetésre.

A MAGYAR KIRÁLYI FOLYAM- ÉS TENGERHAJÓZÁSI R.-T. természetközösei a nyári hónapokban négyszer indulnak a régi hírű *Római fürdőhöz*, a szépséges *Leányfalura*, *Visegrádra* s onnan tovább *Nagymarosra*, a *Gizellatelepre* és a csodaszép *dömösi vidékre*. Indulás az *Eötvös-téri* és *Pálffy-téri kikötőből*. A menetdíjak olcsók, mérsékelt árú jegyfüzetek is vannak. Csoportos iskolai kirándulóknak *köznapokon* 50%-os menetkedvezmény. A kiránduló hajókon vendéglő van. Naponként közlekedés *Ercsibe*, *Sziget-ujfaluba* és vissza. Ugyancsak a társaság tartja lenn a budapesti helyi hajójáratokat is, melyek késő estig 40 percenként közlekednek és az átkelési járatokat és hajójáratok állomásain díszes váróhelyiségeket épített. Ismertető kalauzt a társaság igazgatósága (Budapest, V., *Mária Valéria-utca* 11) díjmentesen bocsát rendelkezésre.

A MAGYAR KIRÁLYI FOLYAM- ÉS TENGERHAJÓZÁSI R.-T. június hó 25-én tartotta XXIII-ik rendes évi közgyűlését. A 2.846,290'32 K nyereségből az 1917. évi osztalékot 16 K-ban állapította meg.

A KÖZPONTI VÁLTÓÜZLETI R.-T. június hó 17-én megtartott XXXI. közgyűlése elhatározta az alaptőkének 800,000 K-ról 4.250,000 K-ra való fölemelését.

A VÁROSI VILLAMOS VASUT MÉRLEGE 1.153,201 K tiszta nyereséggel zárul, az összes bevételek 18'5 millióra rúgtak, a kiadások pedig 17'3 millióra.

AZ „ATLANTICA“ TENGERHAJÓZÁSI R.-T. közgyűlése elhatározta, hogy a részvényeszelvényt 5" „-kal, vagyis tíz koronával fogják beváltani.

MAGYAR UNIO-BANK R.-T. cég alatt új pénzüintézet alakult 24 millió korona befizetett alaptőkével. Az igazgatóság tagjai lettek: gróf Ráday Gedeon (elnök), dr. Jankovich Béla, György Endre, báró Chillány Sándor, Szabó Lajos, Weisz Jónás, Hencz Gyula, Szabó Ernő, Tibold Sándor és dr. Gerő Vilmos (vezérigazgató).

Szaj-és-fogápolásra kitérő a
Födormentha-Lysoform

Az
Apolló citrom-tablettából
egy tablettá tökéletesen elegendő teához,
melytől a tea zamatos savanyúságot nyer

Az
Apolló citrom-tablettát
nemcsak teához, hanem mindenütt, ahol
citromot használtak fel, lehet használni,
sőt salátához ecet helyett nagyszerűen
lehet alkalmazni. 1 doboz, melyben 25
tablettá van, ára 2 korona

Az
Apolló citrom-tablettá
mindenütt kapható. Ott, ahol bevezetve
nincs, az érték és 60 fillér porto előzetes
beküldése ellenében szállítjuk

PHARMACIA
Budapest, VII., Dembinszky-u. 4/R. sz.

VERŐ-féle leánynevelő- intézet

Budapest, VI. kerület, Gyár-utca 1. szám
Telefon: 88-13.

INTERNÁTUS

polgári iskolai, továbbképző, kereskedelmi (levelezői) és
gimnáziumi növendékek részére. — Rituális konyha. —
Intenzív, gyakorlati idegen nyelvoktatás. — Modern peda-
gógiai rendszer

Herczog és Kohn szeszfinomító gyára

Losonc

ÓRI JÓZSEF droguista, Budapest,
X., Liget-tér 2. Telefon: József 38-19.

Illatszerek, pipere, háztartási és fényképészeti,
valamint kötszerek, gummiarúk és betegápolási
cikkek

CSATÓ ISTVÁN női ruha
divatterme

Budapest, IV., Gróf Károlyi-utca 5. (Múzeum-
körút sarok.)

TEXAS KÉZIDARÁLÓ

A „Texas” gyorsdaráló a jelenkor legjobb és leg-
olcsóbb darálója, mindenféle magot, kukoricát, bú-
zát, zabot, árpát megőröl. Ára 100 K. Csomagolás
és postaszállítási költség 642 K. Árjegyzék ingyen
és bérmentve. Kapható:

KIRÁLY ALAJOS utóda KIRÁLY SÁNDOR
cégnél,
Budapest, VI. kerület, Felsőerdősor-utca 6. szám.

Elsőrangú fűzőszalon, legjobb minőségű és szabású fűzők

SZLOVÁK OTTÓNÉ

Budapest, VIII., Népszínház-utca 53. sz., V. em. 2. (Lift.)

TRIZNYA JÓZSEF

díszcsizmaspecialista, francia cipész.

Budapest, IV., Veres Pálné-utca 7. sz.

KOVÁCS ANNA Elsőrendű női
ruhadivatszalon

Budapest, IV. ker., Harisbazar 5. sz., II. 2.

Telefon 177-50.

Telefon 177-50.

A legelegánsabb angol és francia divatcipők csak

GULYÁS PÁL főúri cipésznél
készülnek

BUDAPEST, IV., KAPLONY U. 3. (Gr. Andrássy-palota.)

Régi könyvtárakat megvásárol SCHLESINGER JÓZSEF
Budapest, VII., Király-utca 1. szám

Hajszálakat hölgyek arcáról, karjáról végleg kiirtja felelősséggel „Miracle” törv. védett módsze-
rével **Pollák Sarolta** kozmetikai intézete Andrássy-út 38. I. (Párisi árúházzal szem-
ben). Ártalmatlan, fájdalom nélküli kezelés. Rögtöni hatás. Vidékre a szert utasítással díszkréten küldi.
SZÉPSÉGÁPOLÁSA: arcgőzölés, arcmasszázs. Szeplők, pattanások, mittedszerek, összes szépség hibák kezelése.
A kúrákhoz szükséges szerek szétküldése. 15 évi működés.

ALAPÍTÁSI ÉV

1862

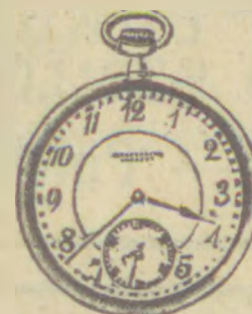
• CHRONOGRÁPH
• REPETITION ÉS
ZSEBÉBRESZTŐK

CUENDEZ CONSTANZ

Svájc és Németország zseb-, inga- és
díszóragyárainak lerakata.

BUDAPEST, IV., KISGYÓ-TÉR 5

KARCSATORÁK, GYŰRŰ-
ORÁK JAVÍTÁSOK

INGA-ÉS ALLÓÓRÁK RAK-
TÁRON ÉS RENDELÉSRE
KÜLÖNLEGESSÉGEK

Használt zongorát, pianinót, cimbalmot és harmoniumot vagy bármely egyéb hangszert új hang-
szerre becserélünk vagy készpénzért megveszünk
Telefon József 60-68

STERNBERG hangszer-gyár, Budapest, VII., Rákóczi-út 60. szám.

Népművészeti állandó kiállítás.

Régi torontái: tvilimszőnyegek, régi arany és színes hímzések, katrincák, arany- és ezüsthímzésű kötények. Azonkívül népviseleti ünneplő-ruhákba öltözött bábuk.

==== Kövesiné =====

Budapest, IV. ker., Korona-utca 3. szám.

Lisztcs József

szűcsmester

Budapest, IV., Váci-utca 46.

Ajánlja saját műhelyében készült dúsan felszerelt kész szőrmeárú-raktárát. Mindennemű szőrmeárúk és téli ruhák nyári gondozásra elfogadtatnak.

Mindenki főzhet

==== pipereszappant

könnyű módszerrel, utasításunk szerint, Carboninnal, pontos utasítást küldünk, kockázat kizárva. 1½ kg szappanhoz Carbonin és illatosító 7 K. Mosószappanhoz, lúgkészítéshez előírás 3 K. — Kapható Honvéd-drogéria, Budapest, I., Attila-körút 2. Török-gyógyszertár, Király-utca 12.

WELS, BUDAPEST

VI., Váci-utca 27., 33. (Piarista-palota.)

Iparművészeti különlegességek. Arany-, ezüst-, márvány-, bronz-, bőr- és furnir-dísz tárgyak

Haladás tanintézet

Budapest, VI., Gróf Zichy Jenő-u. 19

Szaktanítás. — Nyelvek. — Korrepetálás. — Hölgyeknek külön tanfolyam.

előkészít polgári-, reál-, kereskedelmi iskolai, gimnáziumi magánvizsgálatokra, érettségire

MEGNYILT EURÓPA SZÁLLODA KÖSER ÉTTERMEI NAGYMEZŐ-UTCA 9. SZERECSEN-U. SAROK

Kitűnő konyha. — Polgári árak. — Állandóan csapolt sör. PFEIFER

FOGAK

szápad és gyökéreltávolítás nélkül, 10 évi jótállással. Arany koronák és arany hidakat legújabb amerikai módszer szerint készít:
GROSSMANN S. és fogorvos: dr. KÁLI H. P. Budapest, csak VII., Erzsébet-körút 50, I. emelet. Foghúzás teljesen fájdalommentesen, tartós fogtömések. Mérsékelt árak. Vidékiek 24 óra alatt kielégíttetnek

ZÁLOGCÉDULÁKAT

brilliánsról, gyöngyökről, bármilyen ékszerről, úgyszintén ruhaneműekről és szőnyegekről a legmagasabb árban veszek. — Ékszerek és órák nagy választékban olcsón kaphatók.

ADLER SÁNDOR ékszerész és órá-specialista
Budapest, VI. kerület, Király-utca 44. szám.

Gyermekdivat-szalón. Különlegességek fiú- és leánykaruhákban. Eredeti modellek fiatal leányok részére.

Pressburger E.

:: Budapest ::
IV., Kígyó-tér 4. (Félemelet.)

Telefon 15-51

SALZER J.

Telefon 15-51

:: Papírszalvéta-gyár ::
Budapest, IV., Ferenc József-rakpart 15. sz.

ELŐKÉSZÍTŐ, KORREPETÁLÓ S TOVÁBBKÉPZŐ

LEÁNYISKOLA

VEZETŐ: SEBES ERZSÉBET
ELŐKÉSZÍT MAGÁNVIZSGÁRA, ÉRETTSÉGIRE.

:: BUDAPEST, ::
VIII., GYULAI PÁL-UTCA 6. SZ.
:: TELEFON: JÓZSEF 38—89. ::

Zelizyné Rady Adél

női divatműterme

Budapest, IV., Kecskeméti-u. 13.

Telefon: József 34—67. szám.

Berlini Kozmetikai Intézet

Hajszálak eltávolítása véglegesen villannyal. Hámlasztó-kúra. A legeredményesebb szépségápolásért garánciók-
„Marion” szőrvesztő ára 15 K, „Marion” fehéritő krém
ára 6 K, „Marion” hámlasztó ára 15 K. Törv. védve.

Hoffmann Marian, Budapest, VIII., József-körút 43.
Telefon: József 49—51.

Képkerepező GOLDNER,

Budapest, V. kerület,
Gizella-tér 4. szám.

ÉKSZERÉSZ, ARANY- ÉS EZÜSTMŰVES ADLER J.

VESZEK gyöngyöt, briliánsokat és mindennemű nemesköve-
ket vagy platínát, aranyat és ezüstöt a legmagasabb árban.

MŰHELY ÉS RAKTÁR:

BUDAPEST, V., DOROTTYA-UTCA 10.

TELEFON: 37—19.

GLÜCK GYULA

Budapest, VII., Akácfa-utca 4. sz.
Telefon: József 64—07.

Nagyothallóknak nélkülözhetetlen a világhírű akusztik-
hallókészülék

DEUTSCHE AKUSTIK-GESELLSCHAFT

:: magyarországi raktára ::

PÜRCHER ÉS FRITSCH

hölgyfodrászok, Budapest, V., Dorottya-utca 1.
(Gerbeaud-palota). Telefon: 76-37. Fiókküzet:
IV., Kossuth Lajos-utca 21. (Astoria-szálló).
Telefon: 127-01.

Fél transzformáció fültől
fülig külsőleg. Hátnál betét
gyanánt is alkalmazandó.
Ára 150 K.

Műtermünkben a leg-
kitünőbb és legmodernebb
hajmunkák készülnek,
amelyek nem különböz-
tet-
hetők meg a természetes
hajtól. Hajpótlékaink fe-

lülmulhatatlan művészies kivitelűek.

Az ország minden részében a legelittebb hölgyközönséggel állunk
összeköttetésben és számtalan elismerőlevéllel és kitüntetéssel iga-
zolhatjuk művészies munkánkat.

Levélbeli megrendeléseket pontosan és azonnal esz-
közlünk. — Kipróbálás díjtalan, vételkényszer nélkül.

Árjegyzék hajmunkák és szépségápolási cikkekről
ingyen és bérmentve.

Transzformáció a legtökéletesebb ter-
mészetes fekvéssel. Cégünk felülmul-
hatatlan speciálitása. Ára 200 K.
Különleges színek mint szőke vagy
összel vegyített hajak. Ára 240 K.
Legcélsezerűbb hajpótlék saját hajak
megkíméléséhez.

A „Kereskedő- és Iparos-Ujság“
kiadásában most jelent meg

VERŐ LÁSZLÓ:
Modern Világkereskedelem

Ára 9 korona

Kapható minden könyvkereskedésben

HATSCHÉK és FARKAS
BUDAPEST, IV., KÁROLY-KÖRÚT 26

Telefon
142-78

Árjegyzék
ingyen

Szétküldés
hazafelé és vidékre

Szemüvegek,
orrcsíptetők

orvosi rendelethez is.

Optikai
cikkek.

:: Teljes ::
mozgósínház-
berendezések.

Mielőtt
rendelne fűszer-, festék- és gyarmat-
árú cikket, forduljon árajánlatért:
STERN HENRIK nagykereskedőhöz
Budapest, VIII., Röck Szilárd-utca 6. sz.

Kefék, seprők, kicsinyben és nagyban áruk
mellett **ZAFIR SOMA** kefenagykereske-
désében, Budapest, VI., Király-utca 16. sz.
I. udvar. Telefon: 13-65

Jogi és államszámviteli

vizsgálatokra felelősséggel előkészítünk. Vidékieknek spe-
ciális jegyzeteinket előre kiküldjük.

SZONTAGH DONÁT

jogi szeminárium. — Budapest, IV., Uáci-utca 51. szám.

KELETI J. Budapest, IV., Koronaherceg-utca 17.
Alapítva 1878. Telefon 13-76.
Modern orthopaediai és műleges végtagkészítő műterme és
orvos-sebészeti műszer és kötszer-gyáros. Különleges gyárt-
mányai: Keleti-féle szab. mű ábak, munka műkar és műkezek a
legújabb szabadalmazott rendszer szerint. Orthopaediai készülékei,
cs. és kir. szab. Keleti-féle sérvkötők, -haskötők, gummigörccsérharis-
nyák, ludtálpbetétek, mankó és mankóbotok stb. Betegtoló- és ön-
hajtókocsik rokkantak és amputáltak részé e. Villanyozó-készülékek,
valamint az összes betegápolási cikket nagy választékban, eredeti
gyári árak mellett ::

Szalámi

elsőrendű marhahúsból (száraz)
elsőrendű marhahúsból (félszáraz)

Reissenberger Gusztáv szalámigyárában
Budapest, VI., Szív-utca 45. szám. Telefon: 21-22.

RÖSER-TANINTÉZET

a) Felsőkereskedelmi, b) Polgári iskola, c) Nevelő-
internátus. — **Beiratások június 20-ától.** —
Értesítőt küld: RÖSER-tanintézet, Budapest, VI.,
:: Aradi-utca 10. szám ::

FÉNYKÉPEZŐ

cikkek

Szakál és Kirschenbaum
szaküzletében

Budapest, V., Dorottya-u. 1.
(Gerbeaud-palota)

Amatőrfelvételek kidolgo-
zása. — Szétküldés vidékre.
Árjegyzék

CSALÁDI HÁZAK, villák, bérházak, ipari és
gyártelepek, internátus, szanatórium, áruházaknak
s a többi megfelelő objektumok forgalmi vállalata
HUSZAR A. Budapest, V., Zrínyi-utca 1. szám.
Gresham-palota. Telefon 81-08. Lakás-, üzlethelyi-
ség- és ingatlanhirdető-vállalat. Elsőrangú ajánlatok.
A főváros legmegbízhatóbb vállalata

KERTÉSZ JÓZSEF szücs

Budapest, IX., Üllői-út 9. sz. (Kálvin-tér közelében)
Szücs- és szörmeárúk nagy választékban. Mindennemű
alakítás és javítás elfogadtatik. Szörmeárúk megóvása

Villanyvilágítási zavarokat azonnal megszüntet, lakás-
berendezéseket készít

„Kuprum“ műszaki iroda

Budapest, VI. kerület, Gyár-utca 2. sz.
Telefon: 157-71, 157-72.

Fémdrótlámpák.

Félwattos lámpák.

Minek jár lyukas harisnyában?

Minek stoppol? 6 pár lyukas magas harisnyáért 4 pár,
6 pár lyukas, rövid harisnyáért 3 pár
teljesen új fejjel ellátott harisnyát adunk vissza, amit félcípőben is
viselhet. A kijavított harisnya páronként 1-60 K. Nem szabad
levágni a harisnya fejét, még ha teljesen rongyos is. Tegyen kísér-
letet. Nem fogja megbánni. Törvényileg védve.
Csak mosva fogadjuk el a harisnyákat!

Harisnyajavító, Horváthné. Budapest, Bálvány-utca 8.

Őkir. Fensége Mária orléansi hercegnő kam. szállítói

Keifel & Hirsch

Budapest, IV., Váci-utca 12. szám.

Nagy raktár kész fűzőkben. úgyszintén mértékre ké-
szítve a régi jó szövetekből 100 koronától feljebb.

BALLINIT-SOLLUX

az egyedül tökéletes és bevált autó-pneumatik-pótló. Rugganyos és nem rázza a motort. Több ezer autón van felszerelve. Sok száz elismerőlevél. Óvakodjunk az utánzatoktól, mert más abroncsokkal való kísérletezés bosszúságot és hiábavaló költséget okoz.

PNEUMATIKA-BALLINIT autóabroncs-gyár
Budapest, VIII., Óriás-u. 10. Telefon József 53-46.

Fényképező gépek és teljes felszerelés jutányos áron beszerezhetők

WANAUS JÓZSEF

Kérjen árjegyzéket!

fényképezési szaküzletében
Budapest, IV., Sütő-utca 5. sz.

VIZSGÁKRA

magántanulókat gyorsan, felelősséggel készít elő a

Zsoldos-tanintézet

Budapest, VII., Dohány-utca 84. Telefon: 32-40.

A középiskola összevont tananyaga megrendelhető

MARX ÉS MÉREI

tudományos műszerek gyára. • Fizikai, kémiai, természetrajzi műszerek. • Röntgen-készülékek. • Tudományos műszerek.
Budapest, VI., Bulcsu-utca 7. szám. Telefon 21-06

Petróleum hiányában kitünő petróleumpótló, gyönyörű szépen ég, cca 150 kilogr-os hordókban, nettó súlyban, hordó külön felszámítva . . .	900 — K
Kocsikenőcs, fekete, úszó, cca 200 kg-os hordókban, bruttó mérvé, hordó ingyen . . .	180 — K
Gépolaj I.	470 — K
Gépolaj jó minőségű	420 — K
Hengerolaj	520 — K
Gépszír eredeti hordókban, hordó külön felszámítva . . .	570 — K
Vaselin bőrpuhításhoz 1 kg-os dobozokban	12 — K
Keserűső 100 kg vételnél, zsák külön felszámítva	95 — K

— Áraink kötelezettség nélkül. —

Egyéb gazdaságok részére szakmánkba vágó cikkeket legolcsóbban szállítunk. Az árak gyöngyösi raktárunkból 100 kg-ként, :: utánvétellel értendők. ::

Cím: Magyar Kereskedelmi Részv.-társ.
Gyöngyösön.

„TRIO“ RUHAKÉKITŐPOR

kitünő és rendkívül olcsó. Egy 60 filléres adagból egy liter legjobb folyékony kékítő készíthető.

Gyártja: INDIGÓ FESTÉKMŰVEK R. T. Budapest, VII., Dembinszky-utca 20.

Fiatal leányok üdülő otthona Lőcsén (Szepes m.)

Gyönyörű hegyvidék a Tátra közelében. Kitünő ellátás, tej-, hízó- és fekvő kurák, gondos felügyelet, különféle szórakozások. Francia, német és zongora-tanfolyamok. Prospektust küld:

Kohn Teréz igazgatónő, Lőcse

80 fillér portóköltség előzetes beküldése ellenében küldöm vidékre ingyen és bérmentve 2400 színes rajzot tartalmazó női

KÉZIMUNKA-értesítőmet. BÉRCZI D. SÁNDOR

Budapest, VI., Dessewffy-utca 5. saját áruház. Meg nem felelő árukat készséggel kicserélem vagy kívánatra a pénzt visszaküldöm. — Régi vevőim részére szívesen küldök kiválasztásra.

Zsák és ponyva

vétel, eladás és kölcsönzés

Telefon: 15-28

SCHLESINGER ÉS TÁRSA Budapest, V., Kálmán-u. 14.

BABA JAVÍTÁS

és játékvásár. Babagyár, Budapest, VII., Szegényház-tér 11.

•• KERTÉSZ MÓR ••

órás és ékszerész, Budapest, VII., Király-u. 83. Vesz és elad briliánsot, gyöngyöt, drágaköveket, aranyat, ezüstöt, ékszert és régiségeket. Veszek zálogjegyet •• Telefon 95-48

Perzsaszőnyegek

alkalmi vételek

Sternbergnél, Dob-u. 24.

WILHEIM ÉS GLASER

sebészeti gummiárúk és kötszerek nagykereskedése, BUDAPEST

VI., kerület, Nagymező-utca 51. szám

Telefon: 163-85

Telefon: 163-85

Gyárosok és kereskedők figyelmébe! Nem kell dugó! Nem kell spárga! Nem kell hólyagpapír! ha Ehrenfeld-féle üvegzáradékot használ. Kérjen mintát és utasítást. Minden levélre válaszolok. Kívánatra mintát küldök. Ehrenfeld, Budapest, VII., Múrányi-utca 2.

Salatfix

a legfinomabb salátafűszer, táblaecet, pótol egyúttal olajat, borst és sót.

Mindenütt kapható.

Magyarországi gyár: Kárpáthia Áruforgalmi Társaság Budapest, VII. kerület, Alsóerdősor 12. szám.

Telefon: József 42-77